

Cankarjev glasnik

Mesečnik za leposlovje in pouk

Izdaja

CANKARJEVA USTANOVA

Uredništvo in upravnništvo — 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio

Urednik: *Etbil Kristan*

Upravnik: *Louis Zorko*

Naročnina za Zedinjene države: Na leto \$3.00, pol leta \$1.50, za 3 mesece \$1.00, posamezen zvezek 30 centov. Za inozemstvo \$4.00 na leto

CANKARJEV GLASNIK (CANKAR'S HERALD) is published monthly by the Cankar Foundation, 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio

Entered as Second Class Matter August 31, 1937, at Cleveland, Ohio, under the Act of March 3, 1879

Subscription rates: Domestic — One year \$3.00. Half year \$1.50
4 months \$1.00. Foreign \$4.00. Single copy 30 cents

Editor: *Etbil Kristan*

Manager: *Louis Zorko*

Usebina

Sodelovanje, ne pa šovinizem	1
Anton Debeljak: Jesenska sličica	7
Anton Debeljak: Stara pesem	7
Jakob Zupančič: Pismo	8
Nacizem in delavstvo	10
Ivan Jontez: Z vero v vstajenje	13
Slike iz Amerike—Pennsylvanski "dači"	22
E. K.: Julkina zmota (nadaljevanje)	26

CG

Nikar samo stokati!

TRAGEDIJA, katero preživlja sedaj Jugoslavija in v kateri je, kot vse kaže, najhujše trpljenje prisojeno Slovincem, je strašna in ogromna večina ameriških rojakov jo prav tako globoko čuti kakor če bi živeli na okrvavljenih tleh stare domovine. To bratsko sočutje se ni—kot bi nam nekateri radi dopovedali—zbudilo še le tedaj, ko je gospod Zakrajšek prišel v Ameriko; delo naših podpornih organizacij, ki so organizirale pomožno akcijo davno, preden je kdo mislil na njegov prihod, dokazuje, da ni bilo treba našega ljudstva še le od zunaj podrezati, ampak se je samo prav dobro zavedlo svoje bratske dolžnosti. Tudi ni resnična iz tiskovnega urada prihajajoča insinuacija, da ameriški Slovenci prej nič niso vedeli in niso verjeli. Naši dnevnikarji in tednikarji so posvečali dogodkom v domovini ves prostor, kar so ga imeli na razpolago in niso prav nič oblaževali grozot, storjenih nad našim ljudstvom; torej so vedeli in so verjeli in so ravnali v tem smislu.

Naravno je, da nam vsak, kdor pride iz starega kraja, lahko pove več podrobnosti, ampak to ne pomeni, da je naše sočutje in naša pripravljenost za pomoč apatično čakala na tak podžig. Vsak, kdor pride iz tistega pekla, bo našel simpatije med našim ljudstvom in če jih prav razume, si jih bo tudi lahko ohranil. Ne sme pa pričakovati, da se mu bo kar meni nič, tebi nič izročila komanda nad vsako akcijo, ki je bila brez njega spočeta in se lahko tudi brez njega razvija, kajti večina ameriških Slovencev se je precej navžila demokratskega duha in ima zaupanje v svojo moč in dobro voljo, katero je dokazala s celo vrsto koristnih organizacij in lepih ustanov.

Ameriški Slovenci torej vedo, da je Jugoslavija in z njo Slovenija izpremenjena v pekel in ne iščejo nobenega olepšavanja strahot. Skoraj kot en mož so obsodili početje tolovajev, ki razsajajo po njihovih rojstnih krajih. kradejo, ropajo, požigajo, ubijajo in more—in če je med njimi tu pa tam kakšna izjema, se pač najdejo bele vrane v vsakem narodu; saj so tudi doma nekateri prav "odlični" ljudje igrali svojo vlogo v peti koloni.

Prav je seveda tudi, da zvemo čim več podrobnosti in da nam postane slika kolikor mogoče jasna. Toda zadnje čase se je obsodba

nacijskega terorja skoraj neopaženo prelevila v tako tarnanje in prelivanje solza, da groze te jeremijade z ogrožitvijo vseh naših moči in če bi se to nadaljevalo, bi namesto akcije imeli sam jok in stok.

Tega domovina prav gotovo ne pričakuje od nas, kajti žalosti in tuge ima sama dovolj. V tej črni noči si želi nekoliko svetlobe, v teh obupnih dneh išče upanja. Če ji moremo dati tega, ji storimo tisočkrat več dobrega kot če napolnimo vsa ameriška jezera z našimi solzami.

Položaj je strašen. Da!

Trpljenje je grozno. Da!

Sedanost je črna. Da!

Vse res, tako res, da ni treba potrdila.

Toda sedanosti sledi bodočnost in Jeremije nam hočejo tudi to naslikati tako črno, da ne bi čutečemu človeku ostalo nič drugega kot samomor.

Po vojni—nam pravijo—ne bo v domovini ostalo nič zdravih Slovencev; kar vas je v Ameriki, je vse, kar bo še slovenskega na širnem svetu.

Mi pa odločno zavračamo tak defetizem in pravimo, da je to laž.

Teror vlada v sedanji Sloveniji in se poslužuje vseh mogočih sredstev. Škoda, ki jo bo pustil za seboj, bo velika, da se popravi, bo treba veliko časa in trdega dela. Toda slovenski narod vendar ni čreda, ki se požene v klavnico in v par tednih pokonča. Iztrebljenje zaničevanih narodov ni edini Hitlerjev san, ki plava po vodi in bo odplaval v nepovrat.

Ali je treba ponavljati, da ne maramo olepšavati grdobjev, ne blažiti grozot? Ampak upa nočemo vzeti narodu, ki ga prav sedaj bolj potrebuje kot skorje kruha, upa, ki se skriva v temi, upa, ki pa je vendar živ in postane resničnost, ko bodo sedanji tirani ležali v prahu in bo zdrobljen zadnji atom njihove oblasti.

Mi verujemo v žilavost slovenskega naroda. Preživel je že mnogo hudih časov, pa vendar ni poginil. Zloba sedanjih sovražnikov je pač bolj satanska kot je bilo zatiranje tujih graščakov, divjanje turških čet, ali ponemčevanje avstrijske mašine. Toda odporna sila ljudstva raste v enaki meri kakor sovražnikov bes. Ves potek te vojne potrjuje to resnico. Na

(Konec na predzadnji strani)

CANKARJEV GLASNIK

MESEČNIK ZA LEPOSLOVJE IN POUK

IV.
LETNIK
1940-1941
♦
1.
številka

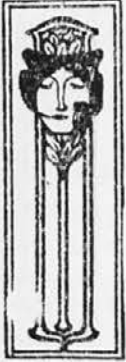
Sodelovanje, ne pa šovinizem

Famozna "velika" ideja, ki se je izlegla na gnojišču fašistično navdahnjene "Mrtve straže" o osmih milijonih Slovencev in o novi Sloveniji, ki naj bi segala do Semmeringa, ideja, katere v domovini nihče ni smatral za resno, je torej prišla preko morja in začela strašiti tudi v Ameriki in je že našla pristaše in zagovornike. Kljub temu se ne bi več bavili s temi sanjami, katerih zapeljivost je v teh časih pač razumljiva, če ne bi v tej propagandi tičala nevarnost, katere se novi pridigarji "Velike" Slovenije očitvidno ne zavedajo. Nevarnost pa je in sicer tako resna, da se je treba tem šovinističnim deklamacijam odločno upreti, dokler ne bo prepozno.

V kateri glavi se je najprej rodila "grandiozna" misel, bo menda težko dognati in tudi ni važno. Gotovo je, da so že po končani prvi svetovni vojni hodili okrog apostoli "koridorja," ki naj bi spajal Jugoslavijo s Čehoslovaško. Pridobili niso s svojimi visoko političnimi argumenti nikogar in vsa reč je bila pozabljena, dokler je ni pobrala "Mrtva straža," ki si je od nacizma izposodila nekoliko argumentov najbolj dvomljive vrednosti. Povsod, kjer je pred tisoč leti živel kak Slovenec, je vse prebivalstvo smatrati za slovensko, kajti nekaj slovenske krvi mora biti v njem in—seveda—kri ni voda. Ko je Hitlerjev Kampf prišel s takimi teorijami v prid nemštva, so to bile nesramnosti in norosti. Neumnost je pa neumnost ne glede na to, ali jo izreče German ali Slovan. Vsa "resna teorija" je tako prokleta diskreditirana, da se je ne sme posluževati nihče, ako se noče izpostaviti opravičenemu zasmehu vsega pametnega sveta. Kako se je kri mešala v žilah evropskih ljudi, je tako zamotano vprašanje, da se ne da rešiti z nobeno enostavno formulo, najmanje pa s tako, kakršno so iznašli mrtvi stražarji.

Sedanji časi so tako resni, da je že smešnost nevarna, v očeh

vseh treznih ljudi pa bi neizogibno postali smešni, če bi začeli nastopati s hitlerjevskimi, od vse znanosti in od vse zdrave politike zavrženimi argumenti. Kdor bo ob koncu te vojne smešen, bo pa v nevarnosti, da ne dobi niti tega, kar bi mu šlo po pravici. In Slovenci imajo nekoliko zelo opravičenih zahtev, katerih izpolnitev bi popolnoma zadostovala za njihovo narodno bodočnost in za razvoj njihove kulture. Naši Primorci so imeli v teku teh dvajsetih let toliko bridkih izkušenj pod italijanskim gospodstvom, da se bodo resnično čutili odrešene tisto uro, ko bodo združeni s svojimi narodnimi brati. To pot ni nobene londonske pogodbe in nihče ni Italiji dolžan "plačila," zato ne bo težko na eni strani zagovarjati zahtevo, da se sname ta jarem, na drugi pa izpolniti jo. Prav tako bi danes plebiscit na Koroškem prinesel drugačen rezultat kot pred dvemi desetletji in položaj v tem oziru je postal tako jasen, da najbrže tega glasovanja niti treba ne bo.

Lahko bo Jugoslaviji zagovarjati predlog, da se naredi konec groteskni anomaliji, ki je dala Italiji jadranske otoke, ležeče komaj streljaj od naše obali in s prebivalstvom, ki je skoraj izključno hrvaško. Prav tako je opravičena zahteva, da se italijanske oblasti izselijo iz Zadra, ležečega na nesporno jugoslovanskem ozemlju. Seveda bi ondotni Italijani—katerih je v resnici komaj za dobro vas—morali dobiti kakor vse narodnostne manjšine, ne le v Jugoslaviji, temveč povsod—kulturno avtonomijo in garancije za to bi morale biti mednarodne, vežoče velike države prav tako kakor majhne.

Vse take zahteve pa bi prišle v nevarnost tisti hip, ko bi zagodli na šovinistične gosli in začeli zahtevati reči, ki se ne dajo zagovarjati po nobeni pravici.

* * *

Slišali smo isto ultranacionalistično pesem z nekoliko drugačno melodijo. Zaddonela je v New Yorku, a zdelo bi se nam, da jo je naš tovariš po peresu zapel v trenutni razburjenosti, ki v teh dneh ni nič posebno čudna. On ne misli anektirati vsega prebivalstva krajev, ki naj bi pripadli Veliki Sloveniji in tudi ne trdi, da so ti ljudje Slovenci. Ker pa bi se v slučaju našega mogočnega razširjenja moralo storiti kaj s tem ljudstvom, priporoča, da naj jih kar za vekomaj poženemo čez naše nove meje.

To bi se kajpada na prvi pogled zdelo enostavno in izvedljivo. Naciji so pokazali, kako se to stori. Toda preden se res izvrši ta novodobna velika selitev, je vendar treba premisliti nekoliko malenkosti in odgovoriti na nekoliko vprašani. Ko so naciji začeli izganjati Poljake na debelo, smo imenovali to postopanje tolovajsko in pri tem nikakor nismo bili osamljeni. Ves civilizirani

svet razen Hitlerjevih petolizcev je najstrože obsojal to početje, ki je povsod okrepčalo sovraštvo do nacizma. Kaj bi bilo to, kar smo imenovali tolovajstvo, ko so ga izvrševali nacisti, če bi ga mi posnemali? Kar smo rekli o neumnosti, velja tudi za to; lumparija je lumparija, pa naj jo stori Nace ali pa Janez. Za nas ne bo svet imel nobenega posebnega merila in na stališče, da nas mnenje sveta nič ne briga, kar bi tudi bilo posnemanje blaznega diktatorja, se pač ne maramo in gotovo tudi ne smemo postaviti.

Kaj pa so nam vendar storili, kaj so zakrivali gornje štajerski kmetje v splošnem, kaj graški, judendorfovski in drugi delavci, ki so hoteli braniti Avstrijo pred Hitlerjem, če bi jim le bil dal orožja? Mi bi kajpada prevzeli industrije v anektiranih krajih, delavcem, ki so tam pustili svojo mladost, nekateri skoraj vse svoje življenje pa bi kratko malo dali brco. In bi pričakovali, da nas svet smatra za civilizirane in poštene ljudi. Kmete, ki so obdelovali svojo grudo skozi generacije—kakor naši svojo—bi pognali čez plot in skrb, kako se bodo nadalje preživeli, bi prepuščili njim samim.

Tako enostavna ta reč vendar ni. Gospodje so pozabili, da bo vojna končana, kadar se začne preurejevati svet in da tedaj ne bo mogoče vse tako kakor se počenja sedaj. Pozabili pa so še na nekoliko drugih malenkosti.

Kdo pa, mislite, vam bo vse to dal? Kar vzeti, kar vam je všeč, pač ne boste mogli. Nekdo bi vam moral prisoditi delež in potem še pomagati, da si ga vzamete. Od koga pa pričakujete to dobroto?

Stvarniki te Velike Slovenije očitno živijo v mnenju, da bo svet po končani vojni bistveno tak, kakršen je sedaj. Postavimo, da bi to bilo res. Kakšne posledice bi imela naša raztegnitev na račun Nemcev, o katerih vendar nihče ne more trditi, da so sami hitlerjevci in sami faloti? Versajski mir smatrajo danes vsi vodilni državniki demokratičnih dežel za usodepolno zmoto, kajti brez obzira na vse drugo je ponižanje pustilo žalec v nemških srcih in to je pomagalo Hitlerjevi demagogiji, da ga je dvignila in naposled dala nacizmu priliko, da je pol sveta izpremenil v pekel. To psihološko pravilo je neizpremenljivo, dokler je človek tako bitje, kakršno pač je; nezasluzeno ponižanje, pogostoma tudi zaslužno poraja željo po maščevanju in sedanje klanje pač jasno razodeva, kam to vodi.

Čim močneje se dviga glas takih zahtev, tem bolj se voda napeljuje na Hitlerjev mlin, tem bolj se tudi nefašistični Nemci gonijo v njegov tabor. Ena njegovih fraz, ki jo bolj in bolj pogostoma ponavlja, jih straši, da hočejo zavezniki razkosati Nemčijo in uničiti Nemce kot narod. Dasi tega sam ne verjame, mu

je vendar to strašilo enako imenitno orodje kakor njegove pete kolone. In kdor koli prihaja s podobnimi zahtevami, mu pomaga brusiti nož.

* * *

Za kaj pa se prav za prav bojujejo Angleži in njihovi zavezniki?

Mnogo glasov smo že slišali. Nekateri so izražali dragocene ideje, nekateri lepe želje. Čuli smo pa tudi besede ljudi, o katerih ni nobenega dvoma, da bodo tehtale, če bo nacizem pobit in skrušen. Naposled smo slišali glas dveh državnikov, katerima je zgodovina namenila najvažnejšo vlogo sedanjih dni. Pred kratkim sta se nekje na morju sešla predsednik Zedinjenih držav, Roosevelt in ministrski predsednik Velike Britanije, Churchill. Ko sta se vrnila vsak v svojo domovino, sta v širokih potezah začrtala načela, za katera se vodi ta silni boj. V Zedinjenih državah so predsednikove besede našle glasen odmev; v Angliji ima Churchill ogromno večino parlamenta za seboj. Dasi se izjavi teh državnikov ne moreta smatrati za program v strogem smislu besede in se ne bavita s podrobnostmi, za katere čas še ni dozorel, je vendar jasno, da bo svet v slučaju nacijskega poraza precej drugačen od sedanjega in da pri sklepanju miru ne bodo veljale stare metode, ki so se izkazale kot jalove.

To je treba imeti pred očmi, kajti "potrebo" teritorialne zveze med Slovenijo in Čehoslovaško podpirajo njeni zagovorniki z nekakšnimi visoko političnimi argumenti. Ampak tej "visoki" politiki poje sedanja vojna in iz njenih bridkih izkušenj izvirajoči nauki mrtvaško opelo. Ta visoka politika "ravnotežja sil," "zavarovalnega miru," "strategičnih alijanc" itd. je dovela civilizacijo človeštva na rob propada in je obsojena na pogin. Iz ust nobenega odgovornega državnika ni več slišati takih besed, kakršne so donele v letih 1918, 1919 in še pozneje, ko je Chamberlain napovedal Ligi narodov in idejam, za katere je bila osnovana pogreb.

Liga narodov v stari obliki ne vstane več od mrtvih. Ampak pokopana ni zato, ker ji je bila naložena prevelika naloga in ji je bilo izročeno preveč moči, temveč ravno narobe. Svet išče organizacijo, ki mu bo dala več varnosti in bo imela tudi stvarno silo, da prepreči agresivnost vsakega morebitnega pustolovca, kajti zgodovina naših dni je jasno pokazala, da se človeštvo še davno ni povzpelo na tisto stopnjo, na kateri bi ga vodili izključno etični in moralni motivi. Kadar zagrozi pest, jo mora še vedno močnejša pest ustaviti. Vendar pa to ne pomeni, da so ideje brez veljave in etična stran brez pomena. Kakršna koli bo organizacija, ki bo imela nalogo, čuvati mir in ukrotiti vsakega ogroževal-

ca, imeti bo morala tako moralno podlago, da jo bo vse pošteno človeštvo lahko priznalo. Iz tega pa sledi, da se ne bo nobenemu narodu smela storiti krivica, ki bi pustila želo v njegovem srcu in ga odvrnila od iskrenega sodelovanja pri skupnih nalogah nove Evrope in novega sveta.

Pa ravno Slovenci naj bi bili tisti, katerim bi se po pravici smelo očitati, da so iz sebičnih namenov zavrgli pravičnost, ker niso bili sposobni, da bi razumeli svojo dobo in pomen največjega boja vse znane zgodovine? Ljudje, ki nastopajo s takimi zahtevami, mislijo pač, da so veliki patrioti, v resnici pa izkazujejo svojemu narodu s takimi fantazijami najslabšo uslugo. Kajti če mislijo, da bomo sami odločevali o svojih mejah, se zelo motijo. Nihče ne bo sam odločeval in nihče ne bo diktiral. To je po izjavah ameriškega predsednika in angleškega premierja dovolj jasno; pri tistih, ki bodo imeli največ besede, pa le zapravimo krvavo potrebne simpatije, če nastopimo kot žabe, ki se napihujejo kot da bi bile sloni.

* * *

Tisti, ki se resno ukvarjajo z bodočim mirom—in v njihovih vrstah so nekateri največji umovi našega časa—nimajo pred očmi nobenega posameznega naroda, ampak svet. Človečanske slike, kakršna se sedaj kaže našim očem, še nikdar ni gledala zgodovina. Vojne so bile, preden so ljudje začeli zapisovati dogodke in doživljaje, bile so v starem, v srednjem in v "novem" veku. Toda svetovne vojne v resničnem pomenu besede še ni bilo nikdar. Zato tudi tega, kar ji mora slediti, še nikoli ni bilo. Nič ne more biti bolj kratkovidno kot rabiti stare šablone preteklosti za potrebe sedanosti. Če sta se prej dva vladarja stepla—vsaj na videz so bile vojne pač največ dinastične, dasi so se za slavo monarhov večinoma skrivali drugi nagibi—je zmagovalec premaganemu vzel, kolikor je mogel, ta pa se je potem pripravljal kolikor je le mogel, da bi vrnil šilo za ognjilo. Ostali svet pa je ostal nevtralen in kjer ga ni srbelo, se ni praskal. Danes pa ni nikogar več, da ga ne bi srbelo. V nevarnosti ni noben posamezen narod, temveč bodočnost vsega sveta. Saj so voditelji posameznih narodov verjeli v varnost svojih mej, če ostanejo krotki in "ne vtaknejo svojih nosov v zadeve, ki jih nič ne brigajo"; verjeli so tudi še potem, ko so začele padati popolnoma nevtralne dežele. To je bila največja tragedija zadnjih dveh let. Naposled pa je vendar prišlo spoznanje, ki je moralo priti in sedaj ni nikjer več "nevtralnosti." Povsod sili na površje zavest, da ne gre več za kožo tega ali onega, ampak za usodo vseh. Posameznim delom, ki so mislili vedno hoditi vsak svojo pot, se je zasvetilo, da pomeni osamljenost slabost in odprl se jim je pogled v skupnost

interesov. Mogočne Zedinjene države so dale ideji izolacije slovo in solidarnost vseh delov severne in južne Amerike se od dne do dne bolj uresničuje. Ali ta vzajemnost ni omejena na zapadno hemisfero; bolj in bolj postaja solidarnost vsega demokratičnega sveta kri in meso. Saj ni osišče v boju le z deželami, v katerih so njegove čete, ampak na ta ali oni način z vsem svetom, kar ga ni vdano leglo pred Hitlerjeve noge.

Iz tega pa sledi, da se rešujejo vprašanja SVETA in da se za nikogar ne peče posebna pečenka.

Le kdor se zna postaviti na to stališče, bo pri preurejevanju sveta lahko dosegel svoje pravice v okvirju splošne pravičnosti. To velja za Slovence prav tako kakor za vsak narod.

Anglija, ki je z Ameriko in Rusijo največji faktor v boju zoper nacizem, ne išče nobenih teritorijalnih pridobitev in njeni besedniki so to jasno povedali. Amerika je iz strateških razlogov, zaradi svoje lastne varnosti skupno z Anglijo zasedla Islandijo, katero bi sicer Nemčija naskočila. Toda Zedinjene države so ji dale zagotovilo, da se njih čete umaknejo takoj, ko mine ta nevarnost in Islandija bo, kar je bila pred vojno. Nobena v to vojno zapletenih sil ne gre za aneksijami. Povsod je bilo to sprejeto kot načelo in to ne bo trpelo nobenih izjem. Kdor jih bo hotel, ne bo na konferenčnih sejah močnejši, temveč slabejši. Uspeh bodo dosegli tisti, ki pridejo po pravico, darila pa se ne bodo delila nikomur.

* * *

Šoviniisti v teh časih niso prijatelji, ampak sovražniki svojega naroda, pa naj se tega zavedajo ali ne. Kakor še nobena vojna ni bila taka, kakršna je sedanja, tako tudi še ni bilo miru, kakršen bo bodoči. Problemov za tiste, ki ga bodo sklepali, je veliko število in prav gotovo niso majhni. Ampak za noben egoizem ni prostora med njimi. Marsikaj je še v megli, kajti noben jasnovidec še ni razodel, kako se bodo razvijali dogodki na bojiščih in v kuhinjah, v znanstvenih delavnicah in v ministrskih kabinetih v prihodnjih mesecih, morda letih; nekatera dejstva pa so vendar tako utrjena, da ne more biti dvoma o njih. "Nacizem mora biti strt," je dejal Churchill in enako so govorili Bevin, Morrison, Eden in Attlee. Roosevelt pravi, da ne more biti miru na svetu, dokler ne pade hitlerizem. Z ruskega radia odmevajo enake besede. Nacizem, ali fašizem, ali kakor koli se že imenuje kuga, ki je pod vsakim imenom enaka, je sovražnik in ta mora biti pobit. Ideji, ki tiči v njej, mora biti za naprej onemogočeno, da bi meso postala in med nami prebivala.

To ni vprašanje samih Slovencev, ne naloga njih samih, temveč problem vsega nefašističnega človeštva. Na tem polju smo

poklicani na sodelovanje kakor vsi narodi, katerim gre za resnično svobodo.

Če pa gre za poraz fašizma, kar je negativna stran problema, je pozitivna sama po sebi jasna. Kajti alternativa je le med fašizmom in demokracijo. S tem pa je načrtana pot tudi za naše naloge. Naše mesto v novem svetu ne bo utrjeno, če bomo iztezali roke po tujem in kakor otroci zahtevali, kar je nedosežno, ampak če bomo uredili svoje razmere v soglasju z obnovljenim svetom. Če bi Evropa v bistvu ostala, kakršna je bila pred sedanjjo krizo, ne bi nobena revizija mej, nobena kombinacija sil garantirala miru—niti za kratko dobo ne—in kontinent bi moral ostati velikansko vojaško taborišče—do prihodnje katastrofe. Da morejo narodi odložiti orožje in se lotiti velikanskih nalog rekonstrukcije, je potrebna drugačna Evropa, je potreben drugačen svet, ne z drugačnimi mejami, ampak z drugačnimi idejami, z drugačnimi načeli, na podlagi tega z drugačno organizacijo, ki bo v skladu z interesi skupnosti.

Delo za ustvaritev take organizacije kliče vse umove, ki znajo gledati v bodočnost in jih ne vprašuje za narodnost. Vsaka narodnost bo varna, če bo varen svet in vsaka je poklicana na sodelovanje pri zgradbi takega novega sveta. Tudi Slovenci. In le kolikor bomo storili za splošnost, bomo dosegli zase.

ANTON DEBELJAK:

Jesenska sličica

V oblake skrit je ves nebesni strop.
Za listi z veje list se opoteka
kot mrk udarec bije na človeka,
da v duhu nehoté zazre svoj grob.

V daljavi klenka navček na pokop:
to dete, neodstavljen od mleka
zagrne zdaj prsti prevleka,
a njo oblaži še solzá pokrop.

Drhteče listje, navčka togovanje,
pogrebcev jok, prsteno ropotanje
železni konj na mah prevpije z vriskom.

Strelivo v boj se vozi, top in puška.
da srepa smrt urneje da si duška,
tekmuje blazni stroj na progi z bliskom . . .

V Hitlerjevi knjigi "Mein Kampf" je zapisano tudi tole: "Samo da ljudstva zahrepene po svobodi že jim orožje samo od sebe zraste v rokah."

ANTON DEBELJAK:

Stara pesem

Preljubi očka vi,
naj Tončka se moží.
Drugače jo deníte,
da v dimu se suší.

Tako pojo na glas
mi fantje skozi vas,
ko luna sveti jasno
na gozd in žitni klas.

Njen oče se jeze,
Izbral sem par ti že.
Petic bo na zamete,
ne bo ti nič gorjé . . .

želim si belih rož,
a nočem velih kož;
ne mičejo me groši,
le mlad je zame mož . . .

Potoženo Bogú:
Na svetu ni miru,
saj vsak po svoje čuti
svoj "joh" in "juhuhu."

Pismo

JAKOB ZUPANČIČ

NĖ VEM, ali naj bom ponosno ali žalostno, kajti četudi navidezno zelo vsakdanje, imelo sem pomembna doživetja. Domišljam si celo, da bi me zgodovinar—to je, nepristranski zgodovinar—lahko uporabil za sodobno zgodovinsko snov.

Toda dovolj radovednosti sem najbrž vzbudilo, zato rajši kar hitro popišem samo sebe in— No, pa saj kmalu vse zveste!

*

Prvo pozornost sem vzbudilo na veliki pošti. Uradnik pri okencu me je parkrat obrnil in nato skrbno pretehtal. Pregledal je številne znamke, udaril me večkrat z gumijastimi pečati in strojem, ki vsakokrat pritisne drugačno številko, in nato je potisnil skozi okno mal listič—najbrž potrdilo, da me je prejel. Aha, nemara pa sem važno! Res sem se kmalu znašlo v dobro zapečateni vreči s stotinami bratov in sester, ampak jaz sem bilo ločeno—ne povezano z drugimi v šope.

Oh, to vam je bilo vožnje! Najprej na kolesih, potem pa na krilih. Da, na krilih! Kajti ko smo pristali in so nas prelagali drugam, sem slišalo besede: "Veste, da sem tla skoro prej zatipal nego zagledal? To vam je megla!"

Iz nadaljnjih besed sem sklevalo, da nas čaka še dolga dolga pot, pa sem si želelo, da bi bilo zopet na krilih. Kajti na njih ni nič tistega nemarnega pehanja in premetavanja, kakor na avtomobilu. Kmalu smo bili zopet v zraku in brnenje letala je bilo mogočno in globoko, pozibavanja pa skoro nič. Yankee Clipper? "Z Yankee Clipperjem boš šlo," je dejala ona, ki me je pisala. Aaa, to je torej slavno prekoceansko poštno vozilo. In pod nami je voda—morje . . .

Jedva sem nekoliko zadremalo, smo pristali. Tako hitro? No, morje pa res ni tako strašno široko, kakor kriče. Naglica. Tista, ki me je pisala, je pravila, da se mudi, ampak tukaj so se kakor vihra vrgli na nas in preden sem se zavedlo, da smo na Bermudi, sem med velikanskim kupom pisem, razglednic in tisko-

vin ležalo na široki mizi. Glavna angleška cenzura! sem slišalo šepetanje.

Uradnik, ki nas je bil stresel iz vreče, je pobrskal pa odbral mene in par drugih: "Te moramo takoj pregledati, da pojdejo z Yankee Clipperjem čez dve uri dalje. Drugo lahko počaka."

Oho, morja vendar le ni še konec, sem se zveselilo. Pristopil je drugi uradnik, se sklonil nadme in dostavil: "Za Jugoslavijo je tole pismo. Bom ga kar jaz odprl."

"Slovensko, a? Tam, kjer imajo črke svoje strehe," se je nasmehnil prvi uradnik.

"Seveda, slovensko ali pa srbohrvaško, kar ni dosti drugačno. Ampak njihovih pet črka s kljukami je v resnici dobrih. Samo poglej tole—to je š. Isti glas imamo v angleščini, ampak ga pišemo na najmanj tucat različnih načinov. Poglejmo!" Sklonil se je, poiskal list papirja in svinčnik in pričel pisati: she, *sugar*, *chandelier*, *nation*, *schist*, *barouche*, *tension*, *fuchsia*, *session*, *fashion*, *ocean*, *omniscience*, *vitiare*, *officiare*, *social*, *nausea* . . .

Prvi uradnik ga je od začetka z začudenjem opazoval, pozneje pa tudi sam dodal marsikatero besedo, vmes pa glasno štel: "Šestnajst načinov pisanja! Hm, naši profesorji bi res prihranili mnogo časa in črnila, pa tudi glavobola šolarjem, če bi vpeljali ta slovanski š."

Drugi se je nasmehnil: "Ampak še kakih pet drugih načinov je, kjer sta različno pisana dva glasnika, od katerih je eden š, recimo *anxious*, *inflexion*."

Toda ni bilo časa za razprave. Drugi uradnik je razdelil ostala pisma po narodnosti med številne uradnike z opombo: "Nujno!", potem pa se je z menoj vrnil k svoji mizi. Spretno me je odprl in smehljaj se je, ko me je čital. Lepo me je zopet zložil in kuverto opremil z novim pečatom, nato pa nesel uradniku v prvi sobi: "Dobra propaganda za demokratske sile!"

In zopet smo leteli visoko nad modrim

morjem. Večina mojih prejšnjih sopotnikov in sopotnic je ostala v velikem poslopju, ki je menda bilo v mirnih časih hotel; no, mesto zaostalih smo imeli seboj tiste, ki so bili zadržani na prejšnjem poletu.

Lahen dreget me je zbudil. Brnjenje je utihnilo. Zopet so nas preložili. Iz pogovora prekladalcev sem spoznalo, da smo v Lizboni, kjerkoli je to. Odprli pa nas niso tu več, ampak mojo vrečo so naložili na Capronija, kar je — kot sem slišalo — italijansko bojno letalo v poštni službi. Vsa Evropa je v vojni — v drugi svetovni, pravijo; meni o prvi ni seveda nič znanega. Pa je zanimivo, da tu na lizbonskem letališču pristajajo in odletavajo angleška, nemška in italijanska letala, četudi so te države v vojni med seboj, čeprav ne razumem, kateri dve državi sta proti tretji.

Leteli smo zopet, dokler nismo pristali v večnem mestu, kakor sem slišalo, da kličejo Rim. Odtod pa dalje s posadko, ki je govorila isti jezik, v katerem sem jaz pisano.

Pristali smo še parkrat — vsakokrat v krajih, kjer so ljudje občevali govorili v mojem jeziku. Povsod so me radovedno obračali in hiteli z menoj dalje.

Poslednjič sem bilo žigosano! Pismonoša me je takoj samo samcato nesel v veliko poslopje, zvano Vojašnica. Precej časa je vzelo, da je našel inženirskega poročnika Ivana Juga, ki je moral s podpisom potrditi, da me je prejel in ta njegov podpis pojde nazaj, odkoder sem jaz prišlo. Sem namreč priporočeno in tudi "Avis de Reception," kar je menda francosko za vrnitev potrdila o prejemu.

Ivan me je skrbno odprl, potem ko je z največjim zanimanjem pregledal celo vrsto različnih znamk ter raznobarvne poštna žige. Najprej me je naglo prebral, nato pa znova, stavek za stavkom. Potem se je zamislil...

Skozi odprto okno se je slišal raznašalec časopisov: "Pogodba z Nemčijo podpisana!"

Zunaj se je zmračilo. Toda jaz nisem moglo zadremati. Šuma skozi okno ni bilo konca. Očividno je vladalo veliko razburjenje med ljudstvom.

Ivan je nemirno stopal po sobi; včasih je postal ob oknu in strmел ven na nemirni trg. Potem je odprl vrata in postal na hodniku ter razburjen opazoval skupine vojakov na obširnem dvorišču. Nekaj je bilo v zraku, to

sem zaslutilo, zato sem skrbno zasledovalo vse okoli sebe in tu zabeležim, kar sem videlo in slišalo, pa četudi marsikaj nisem razumelo.

*

"Poročnik Jug! General želi govoriti z vami, zasebno, tu v vaši sobi."

"Izvolite ga privedi!"

Ordonanc je odšel. Par minut kasneje je vstopil velik, širokopleč častnik. "Aha, general!" sem si mislilo in se spomnilo, da sem videlo take ptiče že v Lizboni in v Rimu.

"Ivan — dovoli, da te tikam — saj sedaj sva, upam, enaka! Politikaši so prodali našo Jugoslavijo. Toda mi jo mogoče vendar še lahko rešimo ali pa vsaj častno umremo, namesto, da bi počasi umirali kot sužnji. Mi Srbi smo pripravljeni na vse žrtve. Hrvatom lahko delno zaupamo — vsaj pol njih polkov je naših. Slovenski politični voditelji so seveda figa — njim je Rim bližji nego Beograd. Toda kaj pa slovenski fant, slovenski vojak? Ti kot Slovenec imaš najboljši vpogled v tukajšnji slovenski polk in druge slovenske edince!"

"Jamčim lahko le zase," je vzhičeno govoril Jug. "Stokrat rajši umrem za našo svobodo, kot da bi stal mirno ob strani in gledal mrcvarjenje našega naroda! In Slovenci, kolikor jih jaz poznam, so istega mnenja, razen tistih prodanih duš na krmilu."

"Naša divizija je torej pripravljena pokazati vsemu svetu, da znamo Jugoslovani čuvati svojo svobodo ali vsaj umreti za njo. Vidiš, k tebi sem prišel, ker te bomo posebno potrebovali."

"Potrebovali? Za kaj neki?" se je začudil Ivan.

"Če se upremo Hitleriji, bomo potrebovali poleg pomoči od Rusije tudi predvsem pomoč Angležev in Američanov, ki nam je dejansko že obljubljena. Ti boš na čelu štabnega oddelka, kateri bo tvoril vez med našo armado in zavezniki. Ti namreč govoriš angleško. Iz Amerike prejemaš slovenska pisma, tja pišeš pa v angleščini — tako se oba vadita, kot si nam zadnjič v menzi sam povedal, gospod stotnik!"

Jug je odprl usta, pa ni bilo nič glasu iz njih. Menda so bila suha. S tresočo roko je natočil kozarec vina in ga v dušku izpil.

General se je smehljal: "Presenečen, a?

No, res je to povišanje nenavadno, toda časi so izredni. Še to noč vržemo s stolčkov politikaše, Hitlerjevo pogodbo pa raztrgamo. Pripravi se, poletiva v Beograd čez eno uro. Napad bo seveda kmalu sledil in upamo, da bo ravno tako hitro prišla zaželjena pomoč."

"Hvala, ekselencija — sem hotel reči, Milo! Pripravljen sem. In pomoč dobimo, o tem sem prepričan. Vidiš to pismo — danes je prišlo. Dalo mi je poguma za ta smrtonosni korak. Le poslušaj, kaj pravi:

"... Amerika se pripravlja na resničen in odločilen boj za svoje ideale in pripravljena je pomagati vsem, ki se bore proti fašizmu. — S strahom beremo poročila iz Jugoslavije in globoko v srcu upamo, da bo skozi to vihro očuvala svojo neodvisnost..."

"Domovina naša!" Trčila sta, izpila do dna in se objela. Pobratima!

Jug me je zganil in vložil v ročno torbo. V tej sem potovalo veliko — po zraku, na vlak, v avtomobilu, na konju, peš — bilo sem že toliko skušeno, da sem vse to dobro razumelo. Okoli te ročne torbe so se očividno odigravali viharji dogodki.

Potem pa sem slišalo nekaj zame popolnoma novega: žvižganje v zraku in silno treskanje — tuljenje, tekanje ljudi, zvonjenje, drvenje težkih vozil — jok otrok, pa tudi petje

ob spremljanju umerjenih korakov tisočev mož. Skoplje je bilo to, če se ne motim.

Stotnik Jug me je vzel iz torbe in me spravil v prsni žep svoje bluze. Kmalu sem razumelo položaj: Domoljubna armada ni mogla v par dneh popraviti vnebovpijoče zanemarjenosti politikašev, zato je vpadalec s svojo moralno taktiko imel prilično lahko delo.

Te čete tu na jugu so imele nadčloveško nalogo, vzdržati zvezo z Grčijo, tako da sprejme pomoč — če pride dovolj hitro. Bil je ljut boj, boj za domovino — do zadnje kaplje krvi.

In ko je zadnji nemški tank drvel po kričuljasti gorski cesti in zmečkal prsi težko ranjenemu vojaku, sem jaz prvič čutilo kri v sebi. Na rebri nad cesto je ležal med četo svojih fantov moj naslovljenec, njegova srčna kri me je prepojila in se strjala na prestreljeni bluzi.

*

Nekako krivo se čutim, ko ležim sedaj tu pred vami — zmečkano in z novim, zadnjim pečatom: pečatom srčne jugoslovanske krvi. Moj Ivan je čakal pomoči iz Amerike, kot sem mu jo jaz tudi obljubilo. Toda moja obljuba še velja: pomoč **bo** prišla!

*

To je moja zgodba — le dobro poglej še enkrat vse te žige — največji žig pa ni bil pritisnjen z gumijastim pečatom: to je žig za svobodo prelite krvi.

Nacizem in delavstvo

TEZKO JE VERJETI, še teže razumeti, a vendar se ne da utajiti, da se tudi v tej deželi najdejo delavci, ki žele nacijsko zmago in zdi se, da je nekoliko takih belih vran celo med našimi ljudmi. Razlagajo pa svojo čudno ideologijo tako: "Naj zmaga Hitler! Tedaj potegne z delavci."

Očitno torej izvira njihovo upanje iz grostasne nevednosti in zaradi tega bi se zdelo, da se sploh ni vredno baviti z vso rečjo. Toda nevednost ni le obžalovanja vredna, ampak lahko postane nevarna, kar dokazuje na tisoče dogodkov v nesrečnih deželah Evrope. Ljudska nevednost služi nacizmu prav tako dobro kakor zavedno podpiranje njegovega tolovanja in zaradi tega je boj proti nevednosti

prav tako važen in nujen kakor boj proti izdajstvu in proti fašističnemu tiranstvu sploh.

Kdor še misli, da more delavstvo pričakovati kaj dobrega od nacizma, je moral prespati vso dolgo dobo, odkar je Hitler s pomočjo največjih nemških kapitalistov prišel v Nemčiji na krmilo. Da mu je njihov denar pomagal, organizirati "Nacijonalno socialistično stranko" in teroristični aparat, s katerim je strahovala nemške mase in jih varala, je bilo že davno znano, odkar so začeli izhajati Thyssenovi spomini, v katerih razlaga, zakaj in kako je dajal Hitlerju na razpolago ogromne svote in pridobil druge velekapitaliste, da so tudi oni to storili, pa mora biti vsak dvom o tem razpršen. Noben Stinnes, noben Krupp ne

bi bil dal denarja organizaciji, ki bi hotela pomagati delavstvu do večje svobode in mu priboriti več pravic. In kar se je zgodilo v Nemčiji potem, ko so zavladali naciji, dokazuje, da se denarni mogotci v tem oziru niso varali v Hitlerju. Njegova diktatura je pogazila vse pravice, kar so si jih nemški delavci v dolgih in težkih bojih priborili in je naredila iz njih brezpravne hlapce in brezmočno čredo.

Včasih je slišati besedo, da je Hitler sam izšel iz delavskih vrst in ljudje, ki naglašajo to, menda mislijo, da mora že zaradi tega biti dobro, lepo in prav vse, kar počne. Toda samo dejstvo, da je kdo, ali da je kdo bil delavec, ne pomeni nič. Tudi stavkokaz je delavec, a to vendar ne zadostuje, da bi mu pribavilo spoštovanje njegovih tovarišev. In Hitler ne spada med tiste, ki bi jih morali ceniti zato, ker so izšli iz delavskega razreda. Da je nekdanj bil delavec, je resnica in to gotovo ne bi bila sramota. On pa se je sramoval tega dejstva in krvavo bi se mu zameril, kdor bi ga spomnil na to, da je nekdanj slikal sobe. Tisti, ki so bili njegovi tovariši v onih dneh, pripovedujejo, da se je vedno izogibal njihovi družbi in ni hotel imeti nobenega opravka z njimi. On ni pripadal nobeni delavski organizaciji, še manj pa kakšni resnično delavski stranki. Delavsko vprašanje ga nikdar ni zanimalo. Nekaj časa je hotel biti "umetnik," toda na tem polju mu blufanje ni pomagalo, ker pa je po sili hotel biti kaj velikega, se je lotil politike. A tudi v tem področju bi bil ostal brezpomemben kričoč, če ga ne bi bili v Nemčiji odkrili rurski in porenski velekapitalisti, katerim se je zazdelo, da bo izvrstno orodje za pospeševanje njihovih interesov.

Tudi oni so se v nekaterih ozirih zmotili, kar priča Thyssenova usoda, kateremu so naciji zaplenili vse, kar je imel v Nemčiji, ga prevarili za mnogo, če ne za vse, kar je imel naloženega v tujini in ga naposled spravili v koncentracijski tabor. Toda to nima nobene zveze z delavskim vprašanjem, ampak edino z dejstvom, da je Thyssen nasprotoval vojni in da je svoje mnenje javno povedal.

Kdor se je količkaj resno zanimal za dogodke v Nemčiji, odkar so tam zavladali naciji, ve že davno, da se ne le delavski položaj ni v nobenem oziru zboljšal, ampak da je splavalo vse po vodi, kar si je bilo delavstvo s pomočjo

svojih strokovnih in združenih organizacij in socialno demokratične stranke pridobilo. Med prvimi ukazi nacijskega režima je bil—kot je splošno znano—razpust vseh strank razen nacijske. S tem je delavstvo izgubilo svoje politično orožje in dejansko vso politično moč. Nekateri optimisti so se tolažili, misleči, da pomeni uradni naslov "Nacijonalno socialistična stranka" res socializem v mejah Nemčije; v resnici pa je ta naslov pomenil gorostasno prevaro, dobro preračunjeno v času, ko je socializem po vseh evropskih deželah dobil velikansko veljavo, lahkoverneži pa so to prevaro vse prepozno spoznali. Razpust strokovnih organizacij in uničenje zadrug bi jim bilo lahko odprlo oči; toda takrat ni spoznanje nič več pomagalo, kajti delavstvo ni imelo nobenih sredstev več za boj. Po deželi so bili organizirani zloglasni koncentracijski tabori, kamor so spravili celo vrsto delavskih voditeljev brez vsakega sodnega postopanja. Vsa "pravica" je prišla v roke državne tajne policije, krvavo znane gestapo (skrajšana Geheime Staats Polizei) in moč te tolovajske oblasti, pred katere divjanjem blede grozote španske inkvizicije, je skokoma naraščala, tako da kmalu nihče ni vedel, ali ni njegov sosed ali tovariš v službi te drhali in je vsaka količkaj svobodna beseda postala skrajno nevarna.

Namesto svojih prejšnjih organizacij so delavci dobili tako zvano delavsko fronto, kateri načeljuje dr. Frey; na to mesto je prišel le zato, ker je zagrižen nacij, a v delavskem gibanju je bilo njegovo ime dotlej popolnoma neznano. Ta delavska "fronta" ne služi nobenemu drugemu namenu kot da ima nacijska stranka delavstvo bolj pod svojim palcem; kruto bi se motil, kdor bi mislil, da je v katerem koli oziru sorodna strokovnim organizacijam ali ameriškim unijam. Najmočnejše sredstvo teh organizacij, stavka, je v Nemčiji sploh prepovedano in sicer ne le v času vojne, ampak tudi v tako zvanih normalnih razmerah in za vsako besedo, ki bi se mogla razlagati kot nagovarjanje na stavko so določene barbarske kazni; te pa se tudi izvršujejo na barbarski način.

Tisti, katerim se še vedno sanja, da bo "Hitler potegnil z delavci," bi morali malo natančneje pogledati, kako se godi delavcem v Nemčiji. In kadar se navžijejo teh sladkosti,

bi se morali še malo ozreti po deželah, katere je pomandrara nacijska železna peta. V sami Nemčiji je delavstvo enostavno zasluženo. To velja za ročne delavce prav tako kakor za umske. Kakor je v srednjem veku tlačan bil priklenjen k posesti, katere ni smel zapustiti po svoji volji, tako je danes delavec v Nemčiji priklenjen na delo, katero mu je določeno. O tem pripoveduje Ludwig Hamburger, ki je bil mehanik v neki nemški tovarni in je znan kot strokovnjak za delavsko zakonodajstvo, nekatere zanimivosti.

“Situacija—pravi—se je začela razvijati leta 1934. Gradnja novih cest, letališč in tovarn je vabila poljske delavce in po velikih kmetijah je začelo primanjkovati delavcev. Da bi se to preprečilo, je vlada izrekla, da je za kmečke delavce nezakonito, sprejeti delo drugod kot na kmetiji. Ko so začeli hiteti z oboroževanjem, so drugim velikim delavskim skupinam prepovedali, menjati delo. Naposled, ko se je pričela vojna, je bil vsak nemški delavec, bodisi v trgovini, v industriji, v poljedelstvu ali v hiši privezan na svoje delo. Edino poslodajne oblasti smejo določiti spremembo dela.

Če pa tlačan pod fevdalnimi zakoni ni imel pravice, da bi se selil, tudi fevdalni gospodar ni imel pravice, da bi ga spodil s posesti. Nacijski fevdalizem ne pozna niti te zaščite. Leta 1937 je bilo na tisoče mladih pisarniških delavcev pognanih iz pisarn, za katere so bili sposobni, na kmetije, ceste in stavbe. Leta 1938 je bil izdan zakon o konskripciji dela, po katerem so poslodajne oblasti dobile pravico, rekrutirati vsakega moškega in vsako ženo, ki nima plačanega dela, vrhu tega pa “po potrebi” odpoklicati vsakega rednega delavca ali uslužbenca in ga dodeliti delodajalcu, ki ga določijo oblasti za delo in v mestu, ki ga tudi določi oblast. Delavec ne sme pustiti dela, a delodajalec ga ne sme odsloviti brez državnega dovoljenja; vlada pa ima vsak čas pravico, da odpove delavcu ali pa ga premesti, kamor koli se ji zdi . . . Vsaka faza delavskega življenja je podvržena pravilu. Njegovo plačo določi lestvica, katero je predpisala vlada. Če bi delavec le prosil za večjo plačo, je podvržen strogi kazni. Dolge ure določajo pravila, zoper katera ni ugovora. Kakor je nekdanj lastnik sužnjem imel pravico, zahtevati od oblasti vrnitev

ubeglega sužnja, ima danes nemška vlada pravico, prisiliti delavca, da se vrne, če bi zapustil svoje delo.

Nacizem je zopet vpeljal zloglasno “delavsko knjižico” in še poostril določbe, ki so v zvezi s to suženjsko ustanovo. Vsak delavec brez obzira na stroko mora imeti tako knjižico, v kateri so zaznamovane vse podrobnosti o njegovi izučitvi, o njegovi delovni sposobnosti, o zaposlitvah, odpustih itd. Nihče ne sme zaposliti človeka brez take knjižice in na ta način lahko poslodajna oblast kaznuje delavca z izstradanjem; nič drugega ni treba kot da mu odreče delavsko knjižico.

Prisilno mladinsko delo je drug blagoslov nacijske delavske politike. Meseca marca, leta 1938 je bil izdan ukaz, da morajo starši naznani poslodajnim oblastnim imena vseh otrok, ki zapuste ljudsko ali srednjo šolo. Šolske oblasti so postale agencije poslodajnih oblasti, ki so mobilizirale tako rekoč vso mladino dežele in jo pognale v industrije, kjer je bilo treba rok. Velika večina teh mladostnih delavcev ni bila starejša od štirinajst let.

V vsaki suženjski družbi v preteklosti je lastnik imel pravico, osvoboditi sužnja in često se je to zgodilo. Nemški delavec je podrejen državi in noben privatni lastnik ga ne more osvoboditi. A tudi kupiti ne more svoje svobode. V starih civilizacijah se je suženj pod gotovimi pogoji lahko bavil s kakšno trgovino, si pridobil kaj imetja in plačal lastniku za osvoboditev. Nemškemu delavcu je nemogoče, da bi začel kakršno koli trgovino, kajti vse, kar bi potreboval za začetek, denar, kredit, surovine, opremo, kontrolira nacijska država.

Tako je okrog dvajset milijonov moških in žena prišlo pod regimentacijo, kakršne še ni bilo na svetu. Kakor mravlje so nemški delavci postali neosebne celice kolektivnega telesa, njih stopnja življenja pa je globoko izpod one, na kateri so stali v letih 1925 do 1929, ko je Nemčija bila republika in so delavci imeli svoje organizacije, svojo politično moč, ko so sodločevali v centralnem parlamentu, v državnih zbornicah in občinah in so imeli možnost, bojevati se za svoje pravice.

Hitler ni potegnil z delavci, ampak potegnil je delavce z obljubami, storjenimi z namenom, da jih ob prvi priliki prekrši kakor vsako obljubo, dano prej ali pozneje.

Edino besede "sužnji" še ni izrekel nemškimi delavcem. Tako rahločuten pa ni, kadar gre za druge narode. Kajti Hitler kot politikar ni nič drugega kakor nemški nacijonarni šovinst in nikdar ni bil nič drugega, ni znal nič drugega in ni razumel nič drugega. Kot nezrelega fantalina so ga upijanile bedaste šovinistične besede ljudi kot Schoenerer in Wolf in misel, da je vzvišen nad drugimi ljudmi kar zato, kar je Nемеc, ga je prevzemala bolj in bolj in se stopnjevala do blaznosti. In v tej blaznosti, ki jo je sam začel smatrati za božansko navdihnjenje je postalo neizogibno, da govori o Nemcih kot vojaški in gospodovl-ni rasi, vse druge pa proglašča z govorno in pisano besedo za suženjska plemena.

Čudaki, katerim se blede, pa upajo, da "potegne z delavci," naj bi pogledali, kakšne blagoslove so naciji prinesli delavcem v Avstriji, v Čehoslovaški, na Danskem in Norveškem, na Nizozemskem, v Belgiji in Franciji, povsod, kamor so prišli, posebno pa na Poljskem in v Jugoslaviji, kjer streme naravnost za uničenjem domačega prebivalstva in naravnost navo-vedujejo njegov pogin.

Zakaj se v Franciji sabotaza tako razširja, da besne nemški gospodarji čim dalje bolj in groze s puškami in vislicami, če prinaša nacizem delavcem odrešenje? Zakaj skačejo celo v Romuniji vlaki iz tira, čeprav so prišli Nemci tja kot "prijatelji"? Zakaj morajo po vseh

podjarmljenih deželah postavljati straže v važne tovarne, rudnike in na železnice? Zakaj se delavstvo v nobeni deželi ni sprijaznilo z novim redom, ampak ga ovira, kolikor je le mogoče? Zakaj je angleško delavstvo, izborno organizirano in zavedno najbolj bojeviti del angleškega naroda?

Odgovor je zelo enostaven in tudi tukajšnji čudaki bi ga prav lahko našli, če bi le hoteli odpreti oči in računali z dejstvi, ne pa s svojimi sanjami. Zavedno delavstvo razume, da v vseh svojih bojih še nikdar ni imelo tako strupenega, tako brezobzirnega, tako nevarnega sovražnika kot je fašizem, zlasti v nacijski halji in da bi nemška zmaga pomenila konec vseh trdo priborjenih pravic in izgubo vsake možnosti za obnovev boja. Zaradi tega stoji zavedno delavstvo povsod v prvi vrsti boja zoper fašistično pošast in delavec, ki se postavlja na drugo stran, je prav tako izdajalec svojega razreda kakor stavkokaz, ki zabada v času boja svojim tovarišem nož v hrbet.

Če je gola nevednost kriva nevarnih sanj in blodenj, jo je treba pregnati, preden gre v seme. To dolžnost pa imajo zavedni delavci, ki se ne smejo zadovoljiti s tem, da imajo sami pravo prepričanje, ampak morajo po svojih najboljših močeh skušati, da popravijo krive nazore zapeljanih tovarišev, ki lahko postanejo nevarni vsem, najbolj pa zavednim sanjačem samim.

Z vero v vstajenje

Drama v treh dejanjih

Spisal Ivan Jontez

OSEBE:

JAKOB KREMENC, *bajtar in delavec, bivši Amerikanec*
 ANA, *njegova žena*
 MALKA, *njuna hči*
 IVAN KNEZ, *tovarniški delavec in Malkin zaročenec, star okrog 26 let*
 TONE MOHOR, *kmet in delavec, star 30 let.*
 FRANCKA, *njegova žena*
 PETER GRBEC, *35-letni delavec, šepa na levo nogo*

DUHOVNIK

UČITELJ

KAPETAN *jugoslovanske armade*

Gestapovski KOMISAR

ŠTURMARJI (*nacijski udarni četniki*)

VODJA *nacijskih udarnih četnikov*

GAŠPER in MATIJA, *samska delavca*

KMETICA

BERAČICA

DETE

Prvo dejanje se vrši v vasi blizu podeželskega industrijskega mesta v Sloveniji, drugo

v gestapovskem uradu v mestu in tretje v gor-
skem gozdnem skrivališču.

ČAS—poletje in jesen leta 1941.

PRVO DEJANJE

Kremenčeva družinska soba. Troje vrat: leva vodijo v spalnico, srednja ven, desna v kuhinjo. Okna na levi in v ozadju. Sredi sobe miza in stoli. Levo od srednjih vrat stoji kredenca, desno srednje velika knjižna omara in obešalnik. Nad srednjimi vrati visi slika Karla Marksa, nad knjižno omaro slika kipa Svobode pred newyorške luko in v kotu nad kredenco starinsko razpelo.

(KREMENKA in MALKA pogrinjata mizo za večerjo.)

MALKA (*razvršča krožnike in jedilno orodje*): Mama, kaj praviš, kaj spet zadržuje očeta in Ivana, da ju tako dolgo ni domov? (*Stopi k oknu.*) Saj se je že popolnoma znočilo. Včasih sta bila bolj točna. Ampak odkar je zapihal preko dežele veter, ki je zašepetal ljudem na ušesa, da vzlíc velikonočni katastrofi ni še vse izgubljeno, dokler tli v srcih neomajana vera v končno zmago pravične stvari, sta vedno pozna in tudi doma govorita samo o politiki. (*Našobi usta.*) Ivan toliko da me še utegne obgovoriti! Včasih mi je vedno golčal na ušesa, kako rad me ima, a zadnje čase se obnaša, kakor bi se niti več ne zavedal, da sem na svetu! Lepa bodočnost se mi obeta ob njegovi strani, ko ga že zdaj zanima bolj politika kot njegova zaročenka... (*Na rahlo udari s peto ob tla.*) Ampak jaz ne maram takega moža! Če mu je politika več kot jaz, naj se kar s politikom poroči... (*Se vrne k mizi.*)

KREMENKA (*se ljubeznivo smehlja in potreplje Malko po ramenu*): Dragica, saj vendar razumeš, da je današnji čas vse prej kot naklonjen ljubezenskim idilam. Ves svet je iz tira, zaviti v črno noč in oblit s krvjo in človek, ki ni slep in gluhi in neobčuten za to grozoto, pač ne more spričo nje sanjariti o ljubezni in njenih sladkostih. Naši možje to predobro čutijo, zato so tako resni in zato tako vneto politizirajo, kakor ti praviš—ugibajo in razmotrivajo, kaj bi bilo treba storiti, da se prežene ta strašna mora, ki ne davi samo naše nesrečne dežele, temveč vso Evropo in ostali svet. In me ženske jim tega ne smemo zameriti niti braniti, ker bi jih potem ne bile več vredne. Nasprotno je naša dolžnost, da jim

v njihovem tveganem boju za svobodo in pravičnost pomagamo kolikor moremo, če ne drugače, vsaj z bodrilno besedo in potrpežljivimi prenašanjem nevšečnosti, s katerimi nam greni življenje današnji čas. A ti, Malka, bodi prepričana, da te Ivan nič manj ne ljubi kot poprej, čeprav ti ne utegne več neprestano šepetati na uho, da te ima tako rad, da bi se te najrajši vedno tiščal.

MALKA (*v zadregi mečka predpasnik*): Saj to ni tisto, mama, zaradi česar se pritožujem. Ampak jaz sem v silnih skrbeh zaradi njiju, ker sta oba tako podjetna in drzna. V vasi in tovarni ju vse pozna kot vneti unijnosti in socijalista. Kakor hitro Nemci to izvohajo ali jim kdo nese na ušesa, ju bo vzela noč, kakor je že vzela nekaterega moža, ki je bil mnogo manj pogumen in drzen. Zato bi rada, da bi se toliko ne zanimala za te stvari, da bi se—da bi se nekoliko potuhnila.

KREMENKA (*objame Malko*): Zaljubljeni ljudje so vedno v skrbeh za svoje drage. Saj te razumem, otrok moj. Kadar človek ljubi, mu je naznansko zoprna vsaka misel, da bi moral tudi najdražji med vsemi ljudmi žrtvovati prostost ali še več za neko stvar, za neki ideal. To je povsem naravno. Ampak spomni se, kako te je oče vedno učil, da je pot človeškega napredka često strma in grampava in oblita s krvjo žrtev, padlih v boju za ta napredek. Brez boja ni napredka, te je učil; in vsak boj zahteva žrtev. Kdor se jim skuša izogniti, kdor trepeče pred mislijo na žrtvovanje samega sebe za obči blagor, je strahopetec in mrtvo breme za človeško družbo. Dragica, nočem te plašiti, saj sama prosim Nebo, da bi nam prizaneslo z najhujšim in upam, da bomo srečno prevedrili to strašno neurje. Toda človek nikdar ne ve, kaj ga še čaka, zato moramo biti pripravljene na vse. In če se zgodi, česar se obe bojive,—tedaj, Malka, bodeve morali biti močnih src in duha. Predvsem pa bodeve morali imeti vedno pred očmi, da so na svetu večje in pomembnejše stvari kot ljubezen in sreča poedinca.

MALKA (*si z robčkom briše oči*): Da, mati. Toda včasih je to tako težko verjeti. Ivan in jaz se imava tako rada. Tako rada bi živela skupaj in bila srečna...

KREMENKA (*poboža Malko po laseh*): Vem, dragica. Tudi meni je često težko pri duši. Ampak če so naši možje pripravljene, do-

prinesti svoj delež v boju za svobodo in pravičnost, jih me ne smemo ovirati, temveč celo vzpodbujati—pa čeprav bi še tako rade kriknile iz najglobljih globočin srca: "Ah ne, moj dragi, ne ti! Naj gredo drugi, toda ti ostani pri meni!" —Kajti potem bi nas oni, ki nas ljubijo, po pravici smeli zaničevati. Zato je treba vzdržati. Saj je vsake noči nekoč konec. Dokler traja, je pa treba neprestano prilivati olja lučki vere v vstajenje. Toda otri si solze, ker oče bi te ne videl rad objokane. Če se ne motim, že prihajata z Ivanom. (*Odide v kuhinjo.*)

GRBEC (*vstopi, se zlovoljno ozira okrog*): Dober večer, Malka. Pa kar sama? To je res čudno.

MALKA (*pokaže prišlecu stol*): Dober večer, Peter. Sedi. Zakaj naj bi bilo čudno, da sem sama?

GRBEC (*Odmaje z glavo*): Ne bom sedel, ker se ne mislim dolgo zadržati pri vas. Ampak nekaj trapi moje možgane in rad bi čul tvoj odgovor.

MALKA: Kar zini, Peter.

GRBEC: Malka, povej mi resnico—ali sem bolj grd kot so drugi fantje?

MALKA (*se pritajeno zasmije*): Oprosti, Peter, da se smejem—toda tvoje vprašanje zveni tako neresno, otročje. Ti imaš v mislih telesno lepoto, kajneda? Ali ta ni vse—lepota človeka je zapopadena v lepoti njegove duše, srca, značaja. To je, kar šteje. Zali pa hudobni ljudje so vzlic svojim lepo razvitim udom in lepim obrazom grdi.

GRBEC: Jaz nisem hudoben.

MALKA: Potem nisi grd.

GRBEC: A vendar me nihče ne mara. Dekleta se me ogibajo kakor krastače. Celo ti, ki te poznam izza otroških let, me nimaš rada.

MALKA: Motiš se, Peter. To se ti samo dozdeva. Vsi te imamo radi.

GRBEC: Tudi ti?

MALKA: Tudi jaz.

GRBEC (*stopi bliže k Malki*): Bolj kot tistega pritepenca Ivana?

MALKA (*se umakne za korak, zažuga Grbcu s kazalcem*): Tako ne smeš govoriti, če hočeš, da ostaneva prijatelja. Ivan je pošten fant, dober človek in priden delavec. In moj zaročenec je—moj bodoči mož.

GRBEC (*zagrenjeno*): Vedel sem, da si lagala, ko si rekla, da me imaš rada. (*Se hri-*

pavo. zasmije.) Pravi, da me ima rada, a mi ponuja le nezatno drobtinico od svoje ljubezni, dočim je ponudila onemu drugemu cel hleb . . . Zakaj ljudje tako lažete?

MALKA (*užaljeno*): Ne lažemo. Le ti nas v svoji čudaški zagrenjenosti nočeš razumeti—nočeš uvideti, da zahtevaš preveč. Ampak zapomni si, da oni, ki ni zadovoljen z malim—

GRBEC (*zbadljivo*): —ni vreden velikega. To vem. A jaz sem hotel tebe—da, tebe in vso zase! Kakšna predrznost od mene—od šepavega Petra Grbca—ne res?

MALKA (*se obrne stran*): Ljubezen se ne da prisiliti.

GRBEC (*zamahne z desnico, se obrne proti vratom*): Tudi to si mi že povedala. Ampak le kaj se mudim tukaj in govoričim, ko vse skupaj nima pomena? On te je dobil in to je vse, kar šteje—silno šteje. (*Se na pol obrne k Malki, skrči prste, zagrozi s pestmi.*) Uh, če mi kdaj pride v roke . . .

(*Vstopita Kremenc in Ivan. Grbec se umakne za vrata.*)

KREMENC: Dober večer, dragi moji. Hm, kaj si sama, Malka? Kje pa je mati? Gotovo v kuhinji. Stavim, da je večerja že mrzla, vidve pa hudi, ker sva se tako dolgo zamudila. (*Potreplje Malko po rami.*) Toda nič se ne huduj, hči, saj sem ti pripeljal ženina živega in zdravega.

IVAN (*objame Malko, jo poljubi*): Dragica, saj se ne huduješ? Očetu sem obljubil, da ga bom počakal, a njega je zadržal važen opravek.

MALKA (*ga objame*): Ah, kaj bi se hudovala, ko vendar vem, da se nista zakasnila brez tehtnega vzroka. Toda bila sem v skrbeh za vaju.

KREMENC (*se obrne na levo, uzre Grbca, ki strupeno motri Ivana in Malko*): O, tudi ti si tu, Peter? Nu, prav, da si se oglasil, kajti prinesel sem polno torbo veselih novic. Zato sva se tudi zakasnila.

GRBEC (*ošine Ivana z zlovoljnim pogledom*): Obžalujem, toda nocoj nastopim nočno delo in čas je, da se odpravim. Lahko noč. (*Odide.*)

IVAN (*nejevoljno pogleda za odhajajočim*): Dragica, ali te je spet nadlegoval?

MALKA: Ivan, Peter je revež, ne smeš mu zameriti.

IVAN (*se zresni, spusti Malko iz objema*):

To je res, Jakob—Peter je revež. Ne toliko zaradi ponabljenе noge, konkor zaradi pohabljenе, izmalicene notranjosti. In zato nam je tudi nevaren. Kremenc, njemu bi ne smeli zaupati. (*Začne hoditi gori in dolj po sobi.*)

KREMENC (*se zasmеje, ga potrepje po rami in sede za mizo*): Vem, kaj misliš, Ivan—da bi nas utegnil izdati nacijem. Ampak ne zri nanj skozi pretemna očala. Fant te res težko trpi, ker smatra, da si mu prevzel dekle, toda hudobnosti ni v njem. Odkar nas je zajelo to gibanje pod geslom "V for Victory," je postal eden najmarljivejših in najbolj navdušenih delavcev za stvar. Oni večer je samcat prepleskal stene tovarne in ravnateljstva z znamenjem "V". Kaže, da se je oklenil tega dela z vsem srcem in dušo. To je dobro—tako za stvar kot zanj. Pri delu za velike stvari človek najlažje pozabi na svoje majhne osebne bolečine. Toda sedi. In kje je mati, Malka? Mar večerja še ni pripravljena?

IVAN (*sede*): Vem, da imaš ostre oči in da vidiš povprečnemu človeku v dušo. Ampak Grbec ni navaden človek. Njegov značaj je izmaličen in njegova duša se plazi po temnih goščah, skozi katere ne prodro najbistrejše oči. Zato mu ne morem zaupati.

MALKA (*našobi usta*): Uh, spet—politika! (*Odrzri v kuhinjo.*)

KREMENC: Preveč zarotniških romanov si čital, Ivan. Zato vidiš v vsakem pohabljenem ljubezenskem tekmeču zarotnika in izdajalca. Toda dovolj o tem. Večerja prihaja na mizo. (*Razširi nosnice in globoko vdihava vonj iz kuhinje.*) Hm... Nebeški vonj, to ti rečem...

MALKA (*pride iz kuhinje s krožnikom klobas, se ustavi Kremencu za hrbtom*): Oče, ugani, kaj imamo za večerjo.

KREMENC: Kdo ne bi uganil po tem vonju! Klobase.

MALKA (*postavi krožnik na mizo*): Uganil si, oče. Pečene klobasice s praženim krompirjem in zeljem. (*Sede poleg Ivana.*) Ali ne dišijo res lepo?

IVAN (*zaljubljeno gleda Malko*): Nebeško lepo. Vidim, da ne bom dobil le lepe in ljubeznive ženice, temveč tudi izvrstno kuharico. Vsak moški ni tako srečen.

MALKA (*smeje se s prstom zažuga Ivanu*): Ti, norčeval se pa že ne boš iz mene... (*Naloži na Ivanov krožnik nekaj klobasic.*)

Na, s tem si zamaši usta, da te ne bo motil jeziček...

MATI (*prinese skledi s krompirjem in zeljem, ju postavi na mizo, prisede*): Z malo sva bližje v skrbeh, ker vaju ni bilo tako dolgo.

MALKA: Mama, saj to ju ne zanima, preveč sta zaverovana v politiko...

KREMENC (*si nalaga krožnik*): Saj... Kako lepo dišijo klobase. Ampak kje si jih pa iztaknila, mati? Klobase v teh časih! Odkar so nas zajahali Nemci, je postal celo kruh redkost, mesene jedi pa lep sen iz preteklosti. Vsak dan, ko se vračam z dela, se bojim, da bom našel doma prazno mizo ali kvečjemu kaj neužitnega v skledi—na primer kakšen ersatz iz nemške kemične kuhinje. Mar se naša skrita zaloga živil še ni posušila, mati?

KREMENKA: Še ne, toda dolgo ne bo več trajala, čeprav varčujem kolikor mi je mogoče. Ampak te klobase niso iz naše zaloge—mar ne vidiš, da so sveže? Ko sem se danes dopoldne ustavila pri mesarju, mi je mož dejal: "Pred včerajšnjim sem zaklal zadnjega prašiča in ga podelal v klobase, a se bojim, da se ne bodo utegnile prekaditi, kajti nacijski požeruhi vedno stikajo okrog, kje bi kaj našli za svoje nenasitne želodce. Čudno se mi zdi, da se včeraj in danes še niso oglasili." Nato mi je zavil nekaj klobas. "Na, Kremenka, tole nesi domov in pripravi za večerjo. Rajši vidim, da pridejo na vašo mizo, kakor da bi se mastili z njimi nacijski hudiči. Ko vsega zmanjka, bomo itak skupaj stradali." (*Ivanu.*) Toda začni, Ivan, dokler se jed ne shladi. Pa ti, Malka. Ivana se boš lahko nagledala po večerji.

(*Ivan, Malka in Kremenka začno jesti.*)

KREMENC (*je in govori*): Ah, kako mi gre ta jed v slast! Ampak ti nacijski požeruhi! Tako se širokoustijo, da imajo v svoji mogočni Nemčiji vsega na preostajanje, a nam kmalu niti otrobov ne bodo več pustili—naših lastnih otrobov. Takšna požrešnost! Že prej smo bili reveži, a zdaj bo šla še koža z naših hrbtov. (*Pogleda proti vratom.*) Upam, da se ne priklatijo, dokler ne spravimo teh dobrot tja, kamor po vsi pravici spadajo—v naše želodce...

IVAN: Govoril si o dobrih novicah—iz torbe z njimi!

KREMENC: Danes sem v mestu srečal nekoga bivšega Amerikanca iz Ljubljane. Mož mi je pravil, da Italijan postopa z našim človekom nekoliko blažje od Nemca.

IVAN (*mrko*): Rjavi satan ali črni hudič —oba sta krvoločna nestvora, ki sta si v vsem enaka! Morda se Italijani zdaj še hlinijo in prilizujejo, kakor so se nekoč tudi Primorcem, ampak pošast ne bo mogla dolgo skrivati svojih rog, ker to ni v njeni naturi.

KREMENC: Prav imaš, Ivan. Za nas ni izbire med tema vragoma. Toda prijatelj iz Ljubljane mi je zaupal tudi več važnih in razveseljivih novic. Ampak kako sva se spoznala! Jaz vam lepo čakam v krčmi na svoj kozarec piva, ko vzbudi mojo pozornost neki koščeni možakar pri sosednji mizi s trkanjem po kozarcu—trije kratki udarci, presledek, še en udarec, kar pomeni v Morsejevi brzojavni abecedi črko V. Toda že tisti hip se je pojavil pred njim neki nacijski četnik, udaril skupaj s petami, iztegnil roko ter zahreščal: "Heil Hitler!" Neznaneč se je nato dvignil, malomarno iztegnil desnico, pokazal naciju neko stvar, ki jo je imel na dlani ter odgovoril: "While Hitler—" in prva beseda je bila angleška, a ko je izustil Hitlerjevo ime, je na rahlo dvignil obrvi in obmolknil z napol odprtimi usti, kakor bi bil namenoma požrl nadaljnje besede ali besedo. Meni se je takoj posvetilo v glavi, da je moral imeti mož v mislih stavek: "While Hitler lasts," kar pomeni po naše: "Dokler je Hitler živ." Ampak naci je bil preneumen, da bi razumel bodico in očitvidno prepričan, da ima opravka s sebi enakim, se je s pozdravom molče odstrani v svoj kot. Neznaneč je kmalu nato plačal svoj račun in odšel. Jaz pa za njim, dasi me je malce skrbelo, ali me vrag morda ne vodi v past. Zunaj mesta me je pa sam počakal in ogovoril: "Nič se me ne bojte, kajti moja pota ne tečejo vzporedno s Hitlerjevimi. Jaz sem vaš prijatelj." Potem me je prijel za komolec ter me odvedel v bližnji gozd. Tam sem zvedel od njega, da je bivši Amerikanec, da sem pogodil smisel njegovih besed v krčmi in nazadnje tudi to, da je—komunist, česar pa naciji ne vedo, temveč ga imajo za enega svojih in so mu celo izdali legitimacijo. "To je seveda zelo tvegana igra," se je smehljaj, "kajti če uganejo mojo barvo, bo po meni. To je pač možnost, ki jo je treba imeti v računu. Ampak stava je previsoka, da bi človek trepetal pred nevarnostmi, ki so zvezane s to igro—saj gre za to, da se svet reši tirana, ki mu preti z zasužnjenjem in pogubo. Mar ni res tako, prijatelj?"

me je vprašal. Pritrdil sem mu, da sem enakih misli. Tako sva se vzlic temu, da nisem bil nikdar prijatelj komunistov, ker so vedno sejali neslogo v naše vrste, razšla kot dobra prijatelja. Je pač tako, da je treba v izrednih časih, kakršni so današnji, pozabiti na marsikatero politično razliko . . . Kadar gori, ni čas za prerekanje o taktičnih razlikah, temveč je treba složno gasiti . . . O tem, kakšna bo nova hiša, bomo lahko razpravljali pozneje, ko bo požar udušen . . .

IVAN (*nestrjno*): Razumem. Toda novice!

KREMENC (*odloži vilice, si s prtičem obriše usta*): Nič slabše niso od nocojšnje večerje. Gibanje "V for Victory" se širi po deželi in kontinentu kakor prerijski požar ali pomladna povodenj. Vseposod po Jugoslaviji in drugod po Evropi, kjer gospodari moderni Džingis kan, se pojavlja znamenje "V" tako hitro, da je Hitler v obupu dekretiral, da predstavlja ta črka simbol nacijske zmage, dasi vedo tudi vrabci na strehi, da je nemška beseda za zmago "Sieg." Kaže, da so lažnivemu Goebbelsu popolnoma odpovedali njegovi možgani in da so ga zavezniki to pot nemilo presenetili. A to še ni vse! Podjarmljena ljudstva se ne zadovoljujejo zgolj z risanjem črke V po stenah poslopij in drugod. Od vseposod prihajajo poročila o zagonetnih železniških nesrečah, ko vlaki, natrpani z blagom za Nemčijo ali nacijskimi četami skačejo iz tira in z mostov ali treskajo drug ob drugega zaradi napačno postavljenih signalov; o požarih in eksplozijah v tovarnah, ki izdelujejo blago za nacije in v njihovih skladiščih—skratka, o silni sabotaži, ki se je razširila po vseh deželah, ki si jih je podvrigel Hitler. Naciji seveda besnijo, grozijo in streljajo nedolžne talce, ali vse to jim nič ne pomaga in podtalna borba proti njim je čedalje zagrizenejša. Tudi Hrvatje ne gledajo molče in prekrizanih rok izdajalskega početja Paveličeve bande in v Srbiji spet pokajo komitaške puške. Tudi Rusija je trd oreh. V tem neokretnem medvedu, kakor so jo posmehljivo imenovali nemški generali pa tudi ostali svet, je ošabni pruski bik po vsem videzu naletel na svojega krotilca. Podtalna pošta iz Avstrije, Čehoslovaške in Madžarske sporoča, da so tamošnje bolnišnice natrpane z nemškimi ranjenci z ruskih bojišč. Ne le, da je Nemcem začelo primanjkovati prostora v domačih bol-

nišnicah, temveč se Hitler tudi boji, pošiljati ranjence domov, ker bi se ob pogledu na te množice ranjencev utegnil zbistriti tudi najbolj zabiti nemški Mihel. Kako bi potem Nemci mogli verjeti njegovim vojnim poročilom, ki govorijo samo o sijajnih nacijskih zmagah in silnih sovražnikovih izgubah, o nemških pa molče kot grob?

IVAN: Torej še ni strl ruskih armad? To je imenitno.

MALKA (*vstane, pobira krožnike in jedilno orodje*): Tudi mene veseli. Da bi jih le pošteno premlatili, te Nemce. (*Odnese krožnike v kuhinjo.*)

KREMENC: In zapomni si, da bi tudi padec Moskve, Leningrada in Kijeva še ne pomenil nemške zmage. Ruski generali po vsem videzu niso bili tako neumni, kakor so sodili njihovi nemški kolegi, temveč so se tekom Hitlerjevih vpadov v druge dežele pridno učili in—pripravljali. Kako naj zdaj Hitler upa na zmago, ko se je tako rekoč že zgodilo, česar se je nemški generalni štab vedno najbolj bal—vojne na dveh frontah. Kajti Angleži, ki so po francoskem porazu tako junaško odbijali napade Hitlerjeve zračne sile in mu izbili iz glave misel na invazijo angleških otokov, tudi ne mirujejo; njihovi bombniki dan za dnevom, noč za nočjo sipljejo bombe na nemška mesta ter jih izpreminjajo v razvaline in pogorišča; in čas se bliža, ko se bo obrnila zgodovina Dunkirka in bodo zavezniške armade zopet začele s pohodom proti Berlinu. Morda se to zgodi že prihodnjo pomlad. Dotlej pa bo imel Hitler vražjega opravka z Rusi. Njegove izgube se bodo medtem večale in sleherni dan ga bo našel šibkejšega, dočim postajajo zavezniške sile z vsakim dnem močnejše. Kajti z nami je tudi Amerika. Ali veš, Ivan, kaj to pomeni? Težko, kajti to lahko zapopade le oni, ki je kdaj videl od blizu to čudovito deželo neizčrpnih naravnih zakladov in produkcijske zmožnosti, ki je brez primere. Če Amerika požene svoj mogočni industrijski ustroj s polno paro, bo nemška produkcija kmalu zaostala in—izgubila vojno. Kajti dandanašnji odločujejo na bojnem polju stroji—tanki, letala in tako dalje. In Amerika bo to storila, o tem sem prepričan, ker vem, da je bila Amerika vedno pripravljena priskočiti na pomoč onim, ki so se borili proti tiranstvu. Kip, ki ga vidiš na tisti le sliki (*pokaže*

s prstom na sliko kipa Svobode) ni prazna gesta, temveč simbol Amerike, utelešenje njene duše, katere najvišje stremljenje je svoboda, pravičnost in enakopravnost. Zato se nam ni treba bati, da bi nas ta Amerika zapustila v ti krizi, ko se bori evropsko, pa tudi ostalo človeštvo ne le za svoj goli obstanek, temveč za vse, kar nam je najdražje in kar nam preti uničiti in pogaziti nacijski nestvor osišča. Zato nam je porok tudi dejstvo, da ima Amerika na čelu svoje vlade moža, ki se globoko zaveda njenega poslanstva v ti kritični dobi človeške zgodovine, moža, ki se zdi, kakor bi ga poslala na svet vseobsežna višja sila, da ga reši tisočletne teme suženjstva—Franklina Delana Roosevelta. Ej, Ivan, noči morda še ne bo tako kmalu konec, toda končala se bo, kajti sile, ki se zbirajo pod praporom svobode in pravičnosti so tako mogočne, da jim nacijski nestvor ne bo nikdar kos. To se mi vidi kakor pribito.

KREMENKA (*pobira z mize ostale krožnike in jedilno orodje*): Oče, ne govori tako glasno. Dandanes imajo še stene ušesa, ti pa ob odprtem oknu govoriš tako glasno, kakor bi bili vsi gluhi. Ne pozabi, da so Nemci še vedno tu.

IVAN: To je res. Previdnost je lepa čednost, zlasti še v naših dneh in razmerah. Žrtev bo najbrž pri največji previdnosti preveč.

(*Skozi okno se začujejo oddaljeni glasovi: Gori! Gori!*)

IVAN (*plane na noge in k oknu*): Kaj pa je to? Požar! Pri Mohorju gori! Jakob, pojdiva tja, gotovo je pomoč potrebna. (*Naglo stopi proti vratom.*)

KREMENC (*plane na noge in zagrabliva Ivana za komolec*): Počakaj, Ivan. Nekaj mi pravi, da bo bolje zate, ako ne tečeš takoj tja. (*Pogleda skozi okno na levi.*) Zdi se mi, da vidim prihajati skupino moških—kakor nacijski četniki so videti.

IVAN (*mrko*): Zdelo se mi je, da Grbčev obisk ni bil slučajen . . . Zdaj vem, da me moje slutnje niso goljufale . . .

MALKA (*priteče iz kuhinje, se oklene Ivana okrog vratu*): Ivan, ne hodi! Poslušaj očeta. (*Zaihti.*) Vzeli bi te in potem bi te nikdar več ne videla. Ne, Ivan, ne hodi. Skrij se. V mojo kamrico. Ali pa pod streho.

KREMENC (*odtrga Malko od Ivana in jo porine proti kuhinjskim vratom*): V kuhinjo,

Malka in pomivaj, kakor bi se nič ne zgodilo. In solze si obriši. Ti, Ivan, pa skozi kuhinjsko okno na vrt—in čez vrtove na polje. Počakaj me pri Medenovi lipi. Brž.

(*Ivan steče za Malko.*)

KREMENC (*sede, začne tlačiti tobak v pipo*): A midva, mati, malce pokramljava—kakor v dobrih starih časih, ko se svetu ni še sanjalo, kakšne težave mu bo prizadeval neki pobesneli firar. (*Si nažge pipo, se razigrano nasmehne.*) Firar. Mati, ali se še spominjaš, kaj smo imenovali "firar" v starih avstrijskih časih? Najslabši tobak, ki se je prodajal po štiri krajcarje zavojček. Vulgarni ljudje pa pravijo "firar" tudi neki drugi stvari, okrog katere se rabi vsaj enkrat na dan posebno prepariran popir . . . Firar! Smrdljiv izmeček.

(*Zunaj zadonijo težki vojaški koraki: Trap-trap, trap-trap, trap-trap. Potem: Stoj!*)

(*Vežna vrata zabobnijo pod udarci s pestjo. Rezek glas veli: V imenu firerja, odprite! Heil Hitler!*)

KREMENKA (*se zdrzne, sesede na stol*): Moj bog, so že tukaj!

KREMENC (*vstane, naglo potreplja njo po rami*): Pogum, mati! (*Odpre vrata.*)

(*Vstopijo trije šturmarji s karabinkami na ramah.*)

VODJA (*udari s petami skupaj, stegne desnico*): Heil Hitler!

KREMENC (*mirno*): Saj . . . While Hitler—. Ampak s čim smo si pa zaslužili visoki obisk, gospodje? Mirni in skromni ljudje smo—

VODJA (*osorno*): Molčite in govorite, kadar se vas vpraša. Vam nič nočemo, vsaj zaenkrat ne. Toda izročite nam Ivana Kneza. Kje ga imate?

KREMENC (*začudeno*): Ivana Kneza bi radi? Kakšna škoda, da je pravkar odšel pomagat gasiti požar pri Mohorjevih. Le kako ste se mogli zgrešiti, saj je fant zdrvel po isti poti, po kateri ste vi prišli?

VODJA: Torej priznate, da je bil tu. To je dobro za vas. Ljudi, ki govore resnico, ne preganjamo. Torej nam je odnesel pete?

KREMENC (*prikima*): Povedal sem vam. A zakaj ga iščete? Ali bi ga radi privabili v svoje vrste? Nu, saj ni napačen dečko.

VODJA: Molčite! (*Šturmarjema.*) Hitro nazaj v vas. Morda ga prestrežeta. Jaz si bom medtem ogledal to le gnezdo.

ŠTURMARJA: Heil Hitler! (*Odideta.*)

VODJA (*se razgleduje po sobi, nazadnje pokaže na Marksovo sliko*): Kdo je pa to?

KREMENC: O, to je naš star družinski prijatelj Karl, po rodu iz Nemčije.

VODJA: Arijec?

KREMENEC: Mar prihaja tudi kaj drugega iz Rajha?

VODJA: Tudi razne golazni nam ne manjka, predvsem židovske in marksistične. Hvala Hitlerju, da smo jo zadnja leta dokaj zredčili. Ampak meni ne ugaja ta obraz. Kakor kak star žid se mi vidi. (*Sname puško in s kopitom zbiije sliko na tla.*) Tako, zdaj ne bo več žalil mojih oči s svojim židovskim obrazom. (*Pokaže na razpelo.*) A kaj je to?

KREMENKA: To je Križani, gospod četnik. Kristus na križu. Poročilo darilo moje pokojne matere.

VODJA (*sune s puškinim kopitom v razpelo, ga zbiije na tla*): Židovska navlaka! Mi teh stvari ne trpimo. Naš bog je Hitler. Heil Hitler! (*Uzre sliko kipa Svobode.*) Kaj pa je to?

KREMENC: Kip Svobode, ki straži newyorško luko, vrata Amerike.

VODJA: O, tako. (*Postavi puško k vratom, sname sliko ter jo trešči ob tla in potem pohodi.*) Ameriška svoboda! Tudi tej spaki bomo še zavili vrat. Svet ne potrebuje nobene druge svobode kot Hitlerjevo in mi jo mu prinašamo—tudi vam. Komur ni všeč, si bo moral poiskati drugačno v krtovi deželi. Na svetu je prostora samo za eno svobodo—za nacijsko svobodo. (*Odpre knjižno omaro, vzame v roke nekaj knjig.*) O, knjige. Nemške?

KREMENC: Slovenske in angleške.

VODJA (*začne razmetavati knjige po tleh*): Potem spadajo v peč. Naš firer—Heil Hitler!—še na nemške knjige ne da dosti, razen na svojo. Imate "Mein Kampf"? To je njegova knjiga. Edina dobra knjiga na svetu. Vse druge knjige so smeti in spadajo na ogenj. Razumete?

KREMENC: Vaših besed ni mogoče napačno razumeti—preveč so jasne.

VODJA (*uzre v kuhinji Malko; stopi k vratom, ji s prstom pomiga*): Nu, le pridi, tičica, ne obotavljaj se.

MALKA (*plaho vstopi*): Kaj želite?

VODJA (*vščipne Malko v brado*): Srč-

kano dekline. Gospod Kremenc, čestitam. Takih biserov je malo na svetu. (*Odstopi, jo pohotno ogleduje.*) Mmm, kako sladek grižljaj. (*Stopi k nji, jo poboža po licu.*)

MALKA (*se tresoč u makne*): Gospod!

VODJA (*pohotno, priliznjeno*): Ne boj se, lepo dekline. Z ženskami smo vedno kavalirji, razen, kajpak, če se nas branijo. Tudi naš firar—Heil Hitler!—jim ima rad, čeprav, pravijo, se z njimi ne more posebno okoristiti, česar pa seveda ne smete verjeti. Če bi vedel za tebe, bi gotovo takoj prihitel z ruske fronte, kjer nadzoruje gibanje naših zmagovitih čet. Dobro, da ne ve. Škoda, da ne morem ostati pri vas že nocoj. Toda najprej je treba izpolniti dolžnost, potem šele pride na vrsto zabava—ne res, sladko dete? Saj jutri ne boš nič mar, sladka . . . (*Jo spet poboža.*)

MALKA (*udari s peto ob tla*): Ne dotikajte se me, gospod! Zaročena sem.

VODJA: O tako? Nu, če se bojiš zaročena, ti povem, da si lahko brez skrbi. V takih slučajih imamo dokaj prostosti, da lahko ukrenemo, karkoli se nam zdi potrebno. (*Proti Kremencu.*) Obžalujem, prijatelj, da sem se nekoliko spozabil nad vašim pohištvom. Mislil sem, da ste uporniki kakor ostala tukajšnja sodrga, pa vidim, da ste vdani prijatelji našega novega reda. Toda bodite prepričani, da se kaj takega ne bo več ponovilo—to vam jamčim s svojo nacijsko besedo. (*Pokaže na slike in knjige na tleh.*) Tudi to le ropotijo lahko postavite na staro mesto. Brez skrbi. Zdaj smo prijatelji. (*Pomežikne Malki.*) Saj me razumete. Na svidenje—jutri. Heil Hitler. (*Odide.*)

KREMENC (*zamišljeno*): While Hitler—lasts . . . (*Ogleduje razdejanje na tleh.*) Ne vem, ali se spleča, vse to pobirati. Meni se zdi—

IVAN (*se srdit prikaže med kuhinjskimi vrati*): Prekleti cigan! Uh, s kakšno slastjo bi mu zavil vrat!

KREMENC in MALKA (*hkratu*): Ivan! Ti si tu?

IVAN (*besno*): Kdo pa? Mar vam nisem več dobrodošel? Ali vam je nacijska svinja bolj pri sreči? Mar mislite, da si boste z njenim telesom (*pokaže s prstom na Malko*) odkupili vaše kože? Ampak jaz jo rajši tu na mestu ubijem—

MALKA (*presunljivo*): Ivan! Kaj govo-

riš?! (*Se mu vrže okrog vratu.*) Ali ne veš, da sem samo tvoja? Ali ne razumeš, da bi rajši umrla, kakor še enkrat čutila gnusni dotik nacijskega pohotneža?

(*Medtem ko govori Malka, Kremenc stopi k vratom in pritisne na gumb električne razsvetljave; luč ugasne in sobo razsvetljuje le odsev požara.*)

KREMENC (*stopi k Ivanu, mu položi roko na ramo; mirno, očetovsko*): Ivan, ne govori neumnosti, saj si vendar razsoden fant. Čas za to je prekratek. Ti si v nevarnosti. Zato moraš bežati—takoj. Tebe že zasledujejo, iščejo. Mati ti bo naložila v bisago nekaj za pod zob, potem boš šel takoj na pot. V gorah vem za skrito, zdaj morda že napol razpadlo ogljarsko kočjo, kjer smo se proti koncu zadnje vojne skrivali dezertjerji iz avstrijske armade, ki se nismo hoteli boriti proti Srbom. Tja pojdeš. Tam boš varen. A Malka—

IVAN (*uporno*): Nikamor brez Malke. Nje ne pustim tu. Nacijski pohotnež jo je videl in zdaj ne bo dal miru, dokler je ne dobi—zlepa ali izgrda.

KREMENC (*zmaže z glavo*): Kako ste zaljubljeni ljudje nestrpní. Saj sam vendar ne bi nikdar mogel najti tiste kočje, jaz te pa tudi ne utegnem povesti tja. A Malka je bila nekoč z menoj tam in ona—

(*Vrata se hrupno odpro in v sobo planejo Francka, Gašper in Matija.*)

FRANCKA (*se opoteče pred Kremencem, obupno vije roke in ihti*): Ah, oče Kremenc, to je strašno, to je grozno! Toneta so mi odpeljali! Ali slišite? Mojega Toneta so mi odpeljali—uklenjenega kakor razbojnika, čeprav jim ni ničesar storil, temveč zgolj rotíl nemške razbojnice, naj mu ne zažgo skednja. (*Se sesede na tla, neutolažljivo ihti v dlani.*) Moj Tone, moj Tone! Nikdar več ga ne bom videla. In otrok, ki se še ni rodil—Moj bog! Ah, jaz nesrečnica. Ali res ni nobene pomoči? (*Krčevito zajoče.*)

KREMENC (*se skloni k nji, jo obzirno dvigne na noge in posadi na stol*): Hudo je. Francka, kadar privihra v deželo kuga. Človek lahko samo trepetá in upa, da bo pošast odvihrala naprej, preden bo vse, kar je živega pokončano. Vendar ne obupaj, dokler se niso še zaprla za Tonetom vrata nacijske ječe. Koliko časa pa je, odkar so ga odvedli?

GASPER: Pravkar. Matija in jaz sva bila na potu na delo, ko sva opazila, da v vasi gori. Takoj sva stekla nazaj. Ko sva uzrla na Mohorjevem dvorišču nacijske razbojnice, sva se skrila za sosedovo hišo in odtam opazovala, kaj se godi. Videla sva, kako so uklenili Tone-ta, a Francko surovo spodili proč, njega pa nato odvedli proti mestu. To se je zgodilo komaj pred petimi minutami. Midva sva nato stekla po Francko ter jo privedla sem.

KREMENC (*se prime za brado*): Pet minut je tega, praviš? Do mesta je dvajset minut hoda in pot vodi skozi tesen ob reki. Po bližnjici jih še morda prehitimo. Koliko mož pa je bilo?

GASPER: Šest.

KREMENC: Torej štirje proti šestim. (*Proti ženi.*) Mati, kaže, da boš morala spraviti v bisago vse, kar nam utegne priti prav v gorah. (*Francki.*) Le potolaži se, sirota, saj ni še vse izgubljeno. In z našima dvema pojdi. (*Ženi in Malki.*) Hitita, kajti čas je kratek. Denita v bisago vsa živila, kar jih imamo. Pa nekaj obleke in odej. Tudi nekaj loncev in ponev ne bo odveč. Druge stvari niso važne. Ti, Malka, poznaš pot. Vodi. Na nas ne čakajte.

MALKA (*zastoče*): A Ivan? Jaz ne grem nikamor brez njega.

KREMENKA (*poboža Malko po laseh*): Malka, ubogaj očeta. On ve, kaj dela.

KREMENC (*nestrpno*): Poslušaj in ubogaj, hči, če nočeš postati jutri nacijska priležnica! Ivan gre z menoj. Ko opraviva svoje delo, prideva za vami. (*Delavcema.*) Vidva gresta seveda z nama?

GASPER: Seveda. Midva sva stanovala pri Mohorjevih in sva najbrž tudi zaznamovana. Če lahko pomagava—

MATIJA: Greva z vama. Štirje več opravi-jo kot dva. Midva sva samska in izgubiti nimava drugega kot glavi, ki bi itak ne bili vredni toliko kot ena zeljnata, če bi ostala tu.

KREMENC (*potreplja oba po ramenih*): To je moška beseda, fanta! (*Se pritajeno zasmeja.*) Štirje rokovnjači smo že skupaj. Ampak ti nacijski zlodji nas bodo bolj pomnili kot so Francozi in avstrijski žandarji kdaj pomnili Nandeta in druge rokovnjače iz starih dni. Toda pojdemo na delo. Načrt vam razložim spotoma. (*Ženskam.*) Ve pa naglo na pot, da boste do jutra na varnem v gozdnem skrivnišču. In ne pozabi, Malka, da je zdaj v tvojih rokah tudi

usoda otroka, ki ga nosi Francka pod svojim srcem. (*Stopi proti vratom, jih odpre.*)

MALKA (*zaihti*): Oče, ne bom pozabila. (*Objame Ivana.*) Ivan, jaz ne bom zatisnila oči, dokler te zopet ne vidim pri sebi.

(*Kremenc, Gašper in Matija obhajajo.*)

IVAN (*naglo poljubi Malko*): Ne boj se, ljubljena. Vsi pridemo za vami—živi in zdravi. Na svidenje! (*Odide.*)

MALKA (*objame Francko, zaihti*): Kako strašno je vse to, kako strašno . . .

KREMENKA (*strese Malko in Francko za rame*): Dovolj, dragi moji. Za jok, nocoj nimamo časa. Treba je naglo odriniti na pot, kajti kmalu bo polnoči, in naša pot je dolga. Malka, spravi skupaj nekaj odeje, obleke in posode. Jaz grem pa v kaščo. In ne pozabi vzeti perila za plenice, ki se bo kmalu rabilo. (*Odide skozi srednja vrata.*)

MALKA (*poboža Francko po laseh*): Počij, sirota. Potem gremo na pot. Razbojnikov ne smemo čakati. Jaz grem po perilo in odeje. (*Steče v spalnico.*)

FRANCKA (*skrije obraz v dlani, ihti*): Moj bog, ali res še ne bo konec te strašne kuge? Ah Tone, moj Tone—

ZASTOR

ŠE ENA ZA PAVELIČA IN NJEGOVE "NEODVISNE."

"Na vzhodu so nam sosedje naši bratje Srbi in dalje čestiti in marljivi Bolgari. Na jugu so nam spet sosedje bratje v Črni gori . . . Na zapadu žive Slovenci (Kranjci in Štajerci), ali o njih ne moremo reči, da so nam pravi sosedje ko so nam bratje. Prav tako si s Srbi in Črnogorci nismo pravi sosedje, marveč samo razdeljeni in takole sprti bratje."

Radičev "Dom" leta 1900 v članku "Vedite, da je narod v Srbiji našega jezika in plemena."

KAČE spadajo, kot trdi prirodoslovec Lew Johnson v Ashlandu, Wis., med najboljše kmetove prijateljice. Poprečna kača pokonča po njegovem računu v teku poletja po dvesto podgan. Podgana pa povzroči kmetu najmanj dva, lahko pa tudi do petdeset dolarjev škode na leto. Po tem bi se dalo lahko izračunati, koliko denarja mu prihrani kača.

Slike iz Amerike

PENNSYLVANSKI "DAČI"

AMERIKA je vsa polna zanimivosti vsake vrste in kdor bi se hotel seznaniti vsaj z največjimi in najvažnejšimi, bi moral doživeti starost, kakršno pripisuje stari testament Metuzalemu in pri tem ostati čil in svež do konca svojih dni. To velja za Zedinjene države, na katere vsakdo v prvi vrsti misli, kadar se govori o Ameriki. Ta del severne Amerike je vsaj tako rekoč ves odkrit, medtem ko je v severni Kanadi še mnogo prostorov, kamor ni stopila človeška noga, vsaj ne noga belopoltnega človeka, v centralni in južni Ameriki so pa še številni, med temi zelo obsežni kraji, ki so tako neznani kakor je bila notranjost Afrike pred Livingstonom.

Toda če ni mogoče, videti, slišati in vedeti vsega, vendar človeška želja po znanju nikdar ne miruje in poznati kolikor mogoče deželo, v kateri človek živi je prav tako naravna želja kakor je naravna ljubezen do rodnega kraja. Zato bomo poskusili, podajati našim čitateljem od časa do časa slike iz teh velikih Zedinjenih držav, ki naj kolikor toliko pomagajo, da bodo lažje razumeli deželo in njeno življenje, ki se marsikomu zdi sila zagonetno, kar je zaradi velikosti in pestrosti celotne slike, zaradi neštevilnih razlik in globoko segajočih nasprotij dokaj razumljivo.

Poglejmo za danes nekoliko v vzhodno Pennsylvanijo. Če vzamete zemljevid in naredite tri črte, ki spajajo mesta Philadelphijo, York in Betlehem, ste s tem približno začrtali meje kraja, ki je znan pod imenom "The Pennsylvania Dutch Country." Človeka, ki ne pozna razmer, to ime lahko premoti. Kadar slišimo besedo "Dutch," mislimo navadno na Nizozemce. Po zapadnem Michiganu, kjer so zelo gosto naseljeni in so v teku mnogih generacij ohranili skoraj vse stare šege iz Holandije, jih nihče ne imenuje drugače kot "dačmane" — kakor se tudi sami imenujejo. Toda pennsylvanski dačmani niso Nizozemci, temveč večinoma Nemci. Zelo so amerikanizirani, njihov jezik je pomešan z nešteti angleškimi besedami in pogostoma sklanjajo in spregajo nemške besede na angleški način. V svoji okolici

so znani tudi pod imenom "The plain people" (priprosto ljudstvo); to označbo imajo zahvaliti pred vsem svoji obleki in svojemu načinu življenja sploh.

Prej omenjeni kraj v Pennsylvaniji ni vsa nova domovina teh dačmanov; najdete jih tudi po nekaterih drugih krajih te države, nekatere naselbine imajo pa tudi v južnem delu države Ohio. Tu jih poznajo bolj kot "Amiše."

Odkod so prišli in kaj je vzrok, da živijo tako sami zase, ločeni od drugih ne le krajevno, ampak tudi po vsem načinu svojega življenja? V Ameriki je nekoliko milijonov Nemcev, a dasi imajo po velikih mestih in po deželi tujpatam svoje kolonije z nemškimi trgovinami, se shajajo v nemških gostilnah, so včlanjeni v nemških organizacijah, pojo nemške pesmi, vendar ni nikjer najti take popolne separacije in vse prizadevanje nacijskih agentov ni moglo ustvariti posebne Nemčije v Zedinjenih državah. Če pa pridete v Pennsylvanijo, spoznate "dačmana" ali njegovo ženo, fanta ali dekleta na prvi pogled.

Za trenotek se moramo vrniti v staro Evropo in obrniti strani nazaj za par stoletij. Spomniti se moramo, da je v srednjem veku cerkev dominirala na vsakem polju. Ker je bila njena oblast skoraj neomejena, ni bila tolerantna. Tak je človek in cerkveni poglavarji in služabniki so bili tudi le ljudje, splošna stopnja kulture pa je bila razmeroma nizka. Za toleranco je potrebna visoka stopnja kulture, ki omogoča človeku spoznanje, da je njegova svoboda odvisna od svobode vseh. Pregarjanje mišljenja, ki se ni vjemalo s predpisanim mnenjem je bilo na dnevnem redu kakor je na primer danes v Nemčiji in v nesrečnih deželah, ki so začasno prišle pod fašistično oblast. Idejni nasprotij pa vendar vseregarjanje in zatiranje ni moglo odpraviti in ta so privedla do reformacije, ki se je pričela z Wycliffom in Husom in nadaljevala z Lutrom, Calvinom in drugimi. Reformacija je imela velike posledice ne le z ozirom na cerkev, katero je razcepila, ampak tudi v političnih razmerah, na znanstvenem polju in skoraj v vseh panogah človeškega

življenja. Prinesla je tudi nekoliko tolerance in ustaviła nekoliko najhujših nasilstev, vendar pa ni mogla premagati vse podedovane za-griženosti in zagovorniki novih idej so pogosto-ma postali enako nestrpni kakor so bili tisti, proti katerim so se sami pred kratkim borili. Tudi v protestantskih deželah so se nadaljevali progoni drugovercev, a zdi se, da je prav to še posebno pospeševalo sektarstvo, ki se je po-javljalo na vseh koncih in krajih. Na eni strani je mnogo ljudi izgubilo vsako zaupanje v oficijelne cerkve in so mislili, da bodo najbolje ohranili svojo vero brez cerkvenega varuštva, na drugi strani so prihajali vsakovrstni dlako-čepci, ki so tolmačili posamezne verze svetega pisma po svoje in so s tem izzvali nove prepire, ki so največkrat bili brez vsakega pomena. Ampak često so dobili pristaše in nastale so nove sekte. Posebno Nemčija je bila v šest-najstem in sedemnajstem stoletju rodovitno polje za verske razkole in nastala je cela vrsta novih sekt, ki so se često le v neznatnih malen-kostih razlikovale. Mnogo jih je bilo bolj komičnih kot resnih, nevarne pa niso bile nikomur. Kljub temu jih priznane cerkve niso trpele, knezi so jih prepovedovali in oblasti so jih preganjale. Nekatere teh verskih družb so bile zatrte, druge so živele "podtalno," to se pravi, shajale so se na skrivnem, nekatere so polagoma izmrle, ker ni bilo med njihovimi člani dovolj zanimanja, nekatere so pa ušle preganjalcem v — novi svet.

Tudi v začetkih angleškega naseljevanja je bilo nekaj podobnega. Angleški puritanci so prihajali v Ameriko, iskat verske svobode. Našli so jo, toda kmalu so pozabili, kako boli preganjanje pa so začeli sami preganjati "kri-voverce," čim so se lepo udomačili v novi deželi.

Z nemškimi begunci je bilo nekoliko dru-gače. Meseca septembra 1683 je prvi prišel s skupino Nemcev Franz Daniel Pastorius, a 6. oktobra istega leta je priplula v filadelfijsko luko ladja "Concord" in z nje se je izkrcalo "trinajst družinskih glavarjev" in njih žena. Koliko otrok so pripeljali s seboj, ni znano. Bi-li so tkalci in razni rokodelci. Po veri so pri-padali sekti Menonitov. Da so si izbrali baš ta kraj, je nehote povzročil William Penn, ki je sam bil puritanec in postal član "družbe prijateljev," bolje znane pod imenom Quaker-

jev. Odmev njegovih govorov se je slišal tudi v nemških deželah in zbudil med tistimi, ki so "trpeli zaradi prave vere" upanje, da bo v nje-govi deželi najbolje zanje.

Kjer so se prve skupine naselile, so bili takrat pusti kraji. Sedaj se je Philadelphia ta-ko razširila, da obsega tudi prostor tiste prve naselbine kot dva in dvajseto "vardo" in ime-nujejo jo še vedno "Germantown."

Ta kolonija je lepo uspevala in hitro ra-sla, tako da se je po šestih letih morala inkor-porirati. Takrat so nastale prve težave. Nihče ni hotel prevzeti nobenega urada, inkorporira-no mesto, tudi najmanjše pa mora po postavi biti organizirano. Pastorius, ki je bil prvi žu-pan si ni mogel pomagati drugače, kot da je vsakemu izvoljenemu uradniku, če se je bra-nil, naložil globo. Občinski odborniki in drugi javni služabniki so se vdali temu pritisku, to-da do današnjega dne se noben menonit ne tr-ga za javne službe, ampak vsi se jih branijo.

Leta 1694 je prišla druga zanimiva skupi-na iz Nemčije. Vodil jo je mistik Johann Kel-pius, ki je pridigal puščavniško življenje kot edino pravično. Med drugimi njegovimi zahte-vami je bil tudi celibat. Toda Kelpiusovi sled-beniki so se mu kmalu izneverili, baje največ zaradi lepote germantownskih deklet, ki so prepričala fante, da "Bog ni ustvaril dveh spo-lov, da ostaneta vekomaj ločena." S tem je padla tudi zahteva, da naj žive v skalnatih duplinah brez posvetnega luksusa in naposled je Kelpius ostal edini puščavnik in je bil sam tudi tedaj, kadar je molil v svoji skalni kape-lici.

V Evropi so divjale vojne, politično in versko preganjanje se je nadaljevalo kot da ljudstvo ni imelo brez tega dovolj trpljenja, Amerika pa je vsled tega dobivala tem večjo privlačnost. Leta 1710 je prišlo kar deset ladij in pripeljalo okrog tri tisoč nemških begun-cev v New York. Večinoma so se naselili v do-lini reke Mohawk. Ko pa so jih dosegle vesti o srečnem življenju njihovih rojakov v Ger-mantownu, je tristo družin zapustilo svoje kmetije in se preselilo v Pennsylvanijo. Ti so se naselili v kraju Tulpenhocken.

Potem so sledili drugi. Tudi iz Švice jih je nekaj prišlo. Večinoma so bili menoniti, ne-kaj pa je bilo "amišev." Ta sekta se je porodila v Švici. Neki Jakob Amen, ki je prvotno bil

menonit, je leta 1693 začel trditi, da se je "cerkev" odtujila pravim naukom, ki jih je Menno Simons določil kot podlago vere, da popušča prvotna strogost in da postajajo ljudje "posvetni." Našel je pristaše in z njimi ustanovil novo sekto, ki je trdila, da se je le vrnila k prvotnim načelom menonitov. Kako globoka in važna so bila ta načela, kaže to, da se niso smeli rabiti gumbi na oblekah, ampak le zaponke; brki so se morali briti, češ da so vojaški, oženjeni možje pa so lahko imeli brado kosmato.

Sploh se zahteva od amišev največja priprostost v vsakem oziru. To se kaže posebno v njihovi noši, ki je bistveno ostala neizpremenjena v teku teh dveh stoletij in pol.

Sicer pa tudi med njimi ni šlo vedno vse gladko. Zdi se, da je prokletstvo vsakega sektarstva v tem, da vodi ena cepitev do druge. Vselej se najdejo v "cerkvi" zeloti, ki tolmačijo zakon in postavijo in najdejo grehe, kjer jih ne opazi nobeno drugo oko. Tudi med amiši so nastali spori, ki so jih razdelili; danes sta med njimi dve glavni sekti: hišni amiši in cerkveni amiši. Prvi so starejša skupina, drugi so disidenti; prvi opravljajo božjo službo v hišah, drugi imajo cerkve, kar smatrajo prvi za pregrešno. Hišni amiši se v vsakem oziru držijo starine, cerkveni pa so bolj moderni; v njihove hiše je lahko napeljana elektrika, tam najdete telefon in zlasti mlajši se poslužujejo avta. Vse to je hišnim amišem prepovedano. Tudi oblačijo se bolj temno in pusto kot cerkveni.

Leta 1719 so se priselili prvi nemški baptisti, bolj znani kot "Dunkards" ali "Dunkers." Z drugimi baptisti imajo skupen krst odraslih v tekoči vodi. Pri tem se mora glava trikrat "potunkati" — v imenu očeta, sina in svetega duha. V raznih podrobnostih se razlikujejo od drugih baptistov. Naselili so se najprej v sedanjem okraju Lancaster, odkoder so se razširili proti jugu in zapadu. Med poznejšimi priseljenici te sekte je bil neki Johann Konrad Beissel, ki je odkril, da je praznovanje nedelje napačno in je našel pristaše, ki so z njem začeli praznovati soboto. V Ephrati so osnovali naselbino na meniški podlagi, ki je nekaj časa uspevala, pozneje pa začela hirati in naposled umrla kakor vsi poizkusi komunističnega življenja malih skupin v morju kapitalističnega sveta. Njihov

"samostan" pa še vedno stoji in je dobro ohranjen.

Leta 1734 so prišli Schwenkfelderji, nekoliko menonitom podobna sekta, ki se imenuje po kraju, kjer je bila ustanovljena in so se naselili v dolini reke Perkiomen, kar je sedaj okraj Montgomery.

Zadnji, ki so zaradi vere zapustili Evropo in se naselili tukaj, so bili moravski bratje. Leta 1735 se je njih skupina naselila v Georgiji, pozneje pa so se preselili v Pennsylvanijo in kupili velik kos zemlje, kjer stoji sedaj mesto Nazareth. Ustanovili so razne manjše industrije, poleg tega so se pa poglobitveno pečali z misijonarstvom med Indijanci.

Vsi "dačmani" pa vendar niso bili politični in verski begunci, ampak mnogo jih je prišlo, ker se jim je v Ameriki obljubovalo čudovito lepo življenje. Obljubovali so jim ga lastniki ladij in zemljiški špekulanti. Ker je bila zemlja v tistih časih skoraj zastonj, se je pri prodaji lahko dosegel imeniten profit in če je notranjost ladje bila polna raznega tovara, je bila voznina, ki so jo plačali potniki tako rekoč čist dobiček. Treba jih je le bilo dobiti. Temu namenu so služili oglasi in oglaševalci tudi v tistih časih niso bili ne skromni, ne bojzljivi. Slikali so krasote Pennsylvanije v takih barvah, da so se človeku morale cediti slinice, če je gledal to sliko. Neki letak, na primer, je kazal fantiča, sedečega ob reki; pasel je gosi in čim dalje je človek gledal, tem več gosi je videl. Pojasnilo slike je pa tolmačilo: "V Pennsylvaniji je mnogo ljudi, ki imajo po petsto gosi. Bivoli gledajo iz gozdov, orjaški srnjaki hodijo po tratih; po dva lovca skoraj omagujeta pod težo enega divjega purana; ječmenja zrna čudovite velikosti tekmujejo s peso in z zeljevim glavami ogromnih proporcij, v rekah pa ribe tekmujejo, da bi pogoltnile vabo."

Med tistimi, ki so se opajali ob pogledu na te rajske krasote, je bilo pa tudi mnogo takih, ki bi bili radi prišli v paradiž, pa niso imeli cvenka za voznino. No, družbe so bile dobrosrčne in so hotele tudi tem revežem pomagati do bogastva, ki čaka v Ameriki na vsakega priseljenca. Prevažali so torej take ljudi kot "odkupitelje." Beseda "sužnost" ne zveni lepo in sploh se je rabila le v zvezi s črnci iz Afrike. Torej se je ne bomo posluževali, dasi zelo mika človeka. "Odkupitelj" se je namreč

obvezal, da bo po izkrcaju delal za človeka, kateremu ga lastnik ladje proda, toliko časa, da bo poplačana voznina.

Pravijo, da so lastniki pri tem dobili ne le zavesti dobrodelca, ampak tudi kaj čeden dobiček. Na ta način je prišlo veliko število kmetijskih delavcev, pa tudi mnogo rokodelcev v Pennsylvanijo in po osvoboditvi, na katero so včasih morali čakati dolga leta, so se nastanili v "dačmanski" deželici.

Tako je prebivalstvo tega kraja dokaj mešano. Vendar pa je v celoti skupina, katero spaja mnogo reči in jo loči od vseh drugih prebivalcev. Kljub cepitvi v razne sekte imajo vendar vsi nekatera skupna verska načela kot na primer: Ne upiraj se zlemu, zaradi česar odklanjajo vojaško službo, vsaj kot aktivni bojevniki; odklanjajo prisego kot pregrešno; ne krstijo otrok; označujejo svete slike in kipe za malikovanje, itd. V podrobnostih je pa seveda mnogo razlik, ki se vsem zde zelo važne.

Izvedenec vam lahko na prvi pogled pove, kdo izmed teh "dačmanov" je amiš, menonit ali dunkard, ker jih pozna po obleki. Najlože je spoznati amiša. Njihovi možje imajo najbolj plosnate klobuke z najbolj širokimi okrajki, in, če so oženjeni, najdaljše in najgostejše brade. Njihove žene nosijo črne avbe, ki skoraj popolnoma skrijejo obraz, zelo široka krila pa segajo do peta. Otroci so oblečeni kakor odrasli.

Menoniti in dunkarji so si med seboj tako podobni, da jih je zelo težko razlikovati, oboji se pa razlikujejo od amišev. Žene imajo manjše avbe, ki pokrivajo le glavo, ne odevajo pa obraza, krila so pa toliko krajša, da se vidi čevelj. Moški nosijo obleke temne barve, njih črni klobuki nimajo tako širokih okrajev kot amiški, nekateri so bradati, drugi pa obriti. Otrokom ni predpisana nobena posebna obleka, dokler ne dosežejo starosti za cerkev.

V skladu s splošno enostavnostjo je tudi njihova služba božja. Cerkve so brez vsakega okraska. Služba obstoji iz skupnega petja brez vsakega glasbenega spremljevanja in iz pridige, katero opravi kak član sekte.

"Priprosti" ljudje se večinoma bavijo s poljedelstvom in njihovim kmetijam se pozna, da so mojstrsko obdelane. Na svojih poljih goje pšenico in koruzo, krompir in zelje, tobak in deteljo. Na njihovih pašnikih vidite krasno

živino. Najbolj se opažajo njihovi ogromni rdeči skednji, pogostoma so tudi hiše rdeče in navadno velike, okrog njih pa se vrste svinjaki, kokošnjaki, izbe za prekajevanje itd. Na drugi strani pa vidite mnogo ograjenih vrtov za zelenjavo in za cvetlice.

Deželica ima pa tudi svojo industrijo, ki se je večinoma razvila iz rokodelstev, ki so jih priseljenci pripeljali s seboj iz starih krajev. Večinoma je to domača industrija kot slamničarstvo, urarstvo, tkanje preprog, izdelovanje glavnikov iz govejih rogov itd. V neki pekarni, ki je bila zgrajena leta 1784 pečejo preste, ki jih delajo na enak način kakor v času otvortitve.

Polagoma, skoraj neopaženo se pa razmere tudi tukaj izpreminjajo. Mlajša generacija se poslužuje bolj in bolj angleščine, ki ji teče bolj gladko kot nemški dialekt staršev in si dovoljuje nekoliko več prostosti v obleki. Avto, radio, letalo, vse to prinaša vedno več vpliva iz "zunanjega" sveta in osamljenost se ne bo dala večno ohraniti. Narečje, ki ga to ljudstvo govori, ne bo kar čez noč izmrlo, saj ima celo nekoliko literature, ki je prosta angleškega primesa, toda čim bolj prihajajo "dačmani" v neizogibni stik z drugimi ljudmi, tem bolj postaja angleščina potrebna in v teku časa bo le manjšina govorila svojo posebno nemščino. S tem pa se bodo začela odpirati vrata tudi raznim novim načinom življenja, stare šege postanejo bolj tradicionalne, izginejo iz vsakdanjega življenja in pridejo tako rekoč v muzej, iz katerega se spravijo na dan le ob slovesnih prilikah.

Nobena taka amerikanizacija se ne vrši nasilno. Niti najmanjšega poizkusa ni bilo, da bi se od zunaj izpremenil način življenja teh ljudi, ki se drugim zde čudaki, ampak razmere opravljajo svoje delo — v Pennsylvaniji kakor po vsem svetu.

Slavni angleški dramatik George Bernard Shaw, znan po svoji satiri, je na neki dobrodelni prireditvi zaprosil za ples neko premožno vdovo. Ko sta plesala valček, je vdova, ki se je čutila zelo počaščeno, zaljubljeno vzdihnila: "Oh, gospod Shaw, kako je to, da ste vprašali za ples mojo ubogo malenkost?" Nakar ji je galantni Shaw odgovoril: "Nocoj smo na dobrodelni veselici, mar ne?"

Julkina zmota

E. K.

NERODNO SEM SE IZRAZILA," je dejala Etelka, "sicer se vam najbrže ne bi zdelo čudno. Kar sem mislila povedati, ni namreč nič posebnega; zelo navadno je."

"Saj to je tisto, da se mi ne zdi navadno. Začela bom verjeti, da mi je srečavanje nenavadnih ljudi nekako namenjeno."

"Ali ste jih že mnogo srečali? Mislim — drugih, kajti sebe res ne štejem med nenavadne," je odgovorilo dekle.

"Pa vendar ste. Kar verjeti ne morem, da bi se po vsem dolgem šolanju zadovoljili s takim podrejenim položajem in ne bi želeli kaj višjega."

"O — podrejen bi bil vsak položaj, ki bi bil meni določen. Ne pravim, da nisem nikdar imela iluzij. Ko sem dovršila višjo šolo in je prišel čas za kolegij, sem sanjala kakor menda vse moje tovarišice o veliki, razkošno, a po mojem okusu urejeni pisarni, v kateri bom sprejemala poročila, dajala navodila, pregledavala najvažnejše dopise in diktirala odgovore, skratka, da mi bodo od vseh strani ponujali načelniška mesta — v državnih uradih, pri velikih podjetjih, v uglednih bankah, jaz pa si izberem, kar me bo najbolj mikalo in kjer se mi bo zdela najsijajnejša bodočnost." Nasmehnila se je. "Reči moram, da mi nikakor ni bilo jasno, kakšna bodočnost bi prav za prav bila sijajna in v čem bi bil sijaj. Vse smo tako govorile, a vsem so nam bili pojmi megleni. Naše sanje so prihajale iz raznih virov. Že v imenu "kolegij", "univerza" je bilo nekaj magičnega — kakor da to niso šole, v katerih se nadaljuje to, kar se godi v nižjih, ampak zavodi za nekakšna višja bitja. Ne vem, ali se je tudi vam tako godilo, da ste v nižjih učiliščih gledali na dijake visokih šol z nekakšnim svetim strahom, zlasti na one iz zadnjega letnika. Me smo morda bile tako vzgojene. Nekateri zavodi, ki gredo za tem, da dobe čim več dijakov, vzbujajo s svojimi vabili v bodočih študentih velike nade, opisujoči široko polje, ki se odpira po končanih študijah; za zgled dajejo bivše dijake svoje šole, ki so dosegli to ali ono visoko mesto, ne pove-

do pa, kako dolgo so se morali boriti in kako so se morali pehati, da jih niso drugi prehiteli. Videle smo samo sončno stran, vse sence so nam bile neznane. Večina nas je začela bolj trezno misliti, ko smo spoznale, da je učenje resna reč in da zavod ne prevzame nobene odgovornosti za našo bodočnost. Ampak še le kadar ima človek že diplomo v rokah, se oči popolnoma odpro. Toda odpustite; jaz govorim, kakor da ne poznate vseučiliškega življenja. Razlika je le v tem, da ste vi študirali samo iz ljubezni do znanja, me pa zaradi kruha."

Julka je zardela. Dekle je bilo zaposleno z njenimi nohti in ni opazilo tega.

"Le nadaljujte," je dejala, bolj da bi kaj rekla in razkrila svojo zadrego kot iz resnične želje. "Zanimivo je to. Nič ne mislite name, kar o sebi govorite."

"Višji zavodi so prenapolnjeni," je povzela Etelka, "a nihče ni mislil, da v vsej deželi ne more biti toliko predstojniških mest, kolikor pride vsako leto novih kandidatov iz šol. — Predstojniških? Niti skromnih, niti najskromnejših mest ni dovolj za vse. Nihče se ni trgal za nas. Nekateri imajo resda zveze, oziroma njih starši ali sorodniki jih imajo in tem se odpirajo vrata. Ne pravim, da taka priporočila vedno zadostujejo, vendar se pa pogostoma zgodi, da pomaga do dobrega kruha žlahta bolj kot sposobnosti. Na vsak način je tekma velikanska in godi se tako kakor pri konjski dirki; mnogo jih dirja, ceno pa odnese samo eden."

"Toda vi ste imeli ceno. In zdi se mi, da imate sposobnosti in bi bili lahko upali na napredovanje."

"Da, imela sem več sreče od mnogih drugih. Dobila sem službo. Ne vem več, koliko drugih se je potegovalo zanjo, pa niso imele sreče. Tudi to je nekaj, česar nam niso v nobeni šoli povedali, namreč da je v našem življenju sreča mogočen faktor. Iskanje dela, ohranitev službe, napredovanje in vse take reči so kakor igra; vsi ne morejo dobiti, mnogi morajo izgubiti in kakor pri pokerju ne gre

brez sreče. Ko so mi odkazali pisalni stroj, sem verjela, da sem zadela v veliki loteriji. In vendar sem zavrgla zgoditek. Res, za tisto delo sem bila dovolj sposobna, mislila sem celo, da je bila to zame malenkost in da bi se brez strahu lahko lotila česa večjega. Morda me je to malo dražilo. Upati bi bila smela na napredovanje; toda kakšno bi bilo? Ko sem zvedela, koliko bratov, sinov, bratrancev in dobrih prijateljev je na vseh boljših, tudi na nekaterih povsem nepotrebnih mestih, sem spoznala, da bi me polž lahko prehitel. Drugo je bilo, da sem bila pripravljena delati, ni mi pa dišalo, da bi me razni šefi cenili kot spolno bitje. Prav nič ne čutim, da bi bila kaj izgubila, ko sem se poslovila in niti eno minuto nisem obžalovala tega koraka."

"Hm — morda imate z ene strani prav," je dejala Julka v neki čudni zmedenosti. "Zasluzek je tukaj morda boljši. Toda zadovoljni vendar ne morete biti."

"To ni prav lahko ugotoviti, ampak vsaj toliko razlogov za nezadovoljnost nimam tukaj, kolikor sem jih imela tam. To se menda že precej približuje zadovoljstvu."

"Na misel mi prihaja, da zaposluje moj mož mnogo ljudi. Ne vem sicer ničesar o njegovih poslih in se ne vtikam vanje, toda prepričana sem, da bi se našla v njegovih podjetjih kakšna boljša služba."

Etelkin odgovor je prišel zelo počasi kakor da ji gredo besede težko iz ust.

"Zelo hvaležna sem vam za vaše zanimanje in ne bi rada, da bi me napačno razumeli. Pa vendar vas prosim, da se ne trudite zaradi mene. Kako naj to razložim? Verjeti mi morate, da cenim vašo prijaznost. Ampak mojih razlogov je cela vrsta. Tukaj sem se vživela, ugaja mi in rada bi se še bolje seznanila z vsem tem raznovrstnim delom. Drugo je to: ko sem odhajala od zavarovalne družbe, sem sklenila, da se nikdar ne poslužim nezaslužene protekcije. Morda je to pretiran ponos, ampak rada bi si ohranila zavest, da imam, kar dosežem le po svoji zaslugi."

"Sami ste rekli, da ne gre nič brez sreče."

"To ... to je res. Ampak ... sreča nastopa v raznih oblikah. V nekaterih jo je lahko sprejeti, v drugih ne."

Nenadoma se je v Julkini duši zbudil čuden sum.

"Povejte mi po pravici: Ali je to vaš glavni razlog? Ali bi vztrajali na mestu, na katerem ste, v vsakem slučaju, pa naj bi se vam ponudilo kakršno koli drugo?"

"To je zelo kočljivo vprašanje," je odgovorila Etelka. "Ta problem bi se menda mogel rešiti le tedaj, če bi postal akuten, recimo, če bi se nudila služba, ki bi imela zaradi svojega značaja zame posebno privlačnost. Ne morem si hipoma domisliti nič takega. Morda ... morda, če bi vabila kakšna knjižnica. Toda to je tako neverjetno, da sploh ni vredno ugibati o takem slučaju."

"Ugiba se lahko o vsem, saj to ne velja nič. Knjižnica. — Mene ne bi mikala, ker priznam, da ne bi vedela, kam naj se obrnem, če bi mi postavili vanjo. Razumem pa, da je stvar lahko zanimiva. Kar bi pa rada slišala je to: Ali bi sprejeli tako mesto — mislim, v knjižnici — če bi vam ga ponudil moj mož?"

"Gospod Lipman?" se je zavzelo dekle. "To ne bi bilo mogoče. Gospod Lipman ne upravlja nobene knjižnice."

Julka je izsilila smehljaj, kateremu bi se bila poznala kislina, če bi ji bila Etelka gledala v obraz.

"Menda ne. Dejala sem vam, da sem popolnoma ločena od njegovih poslov. Ne spadam med tiste žene, ki hočejo svoje soproge nadzorovati in se vtikajo v reči, katerih ne razumejo. Menda ve par tisoč ljudi več o njegovem delu kot pa jaz. Morda veste, na primer, vi več."

"Jaz?!"

Vzključila je kakor v strahu. Potem je bolj mirno nadaljevala.

"Kako bi mogla jaz kaj vedeti? Tudi jaz se ne mešam v reči, ki se me ne tičejo."

"Lipman menda nima svoje knjižnice, lahko pa ima vpliv tam, kjer kaj zaleže. V tem slučaju bi ga lahko porabil, da se izpolni vaša želja."

Ko je Etelka odgovorila, je bilo, kakor da ji je duša olajšana. Julka je opazila to.

"Za ta slučaj bi moralo veljati, kar sem dejala prej. Morala bi slediti povelju svojega ponosa, pa naj je opravičen ali ne. Morda je celo smešen, morda je impertinenten, ampak neizprosni je. Bila bi nezaslužena dobrota in čutila bi se kakor beračica, ki sprejema dar."

“Če sem vas prav razumela, ste prepričani, da bi imeli vse sposobnosti za tako mesto. Torej se ne bi moglo reči, da je darilo.”

“Način, kako bi sedla na tisti stol bi stvar dal značaj darila. Če bi sprejela, bi vedno čutila, da mi ga je le tuja dobrota nastavila, dobrota, katere ne bi nikdar mogla poplačati. Tak dolg, ki ga nikdar ni mogoče poravnati, je kakor Sisifovo breme.”

“Čudno je to. Če bi vsi tako mislili, bi na tisočerihih mestih morali sedeti drugi ljudje namesto tistih, ki so jih zasedli. Saj ne pravim, da ni napačno, če se priporoča nesposobna oseba, ampak upozoriti na sposobnega kandidata, ki bi sicer ostal neznan, ne morete imenovati greh.”

“Če je kandidatura odprta in če gre res le za seznanjenje brez obveznosti in brez izrabljanja vpliva na škodo drugih kandidatov, bi se o tem lahko govorilo; ustvarjati vakanco brez potrebe, le da se komu ustreže, je pa druga reč.”

“Le še eno mi povejte: Ali bi enako trdovratno odklanjali, če bi vam kdo drugi ponudil tako službo?”

“Če bi bil poklican za to in če bi mesto bilo prazno, če bi povrh tega vedela, da ne izpodrivam nikogar, se menda ne bi mogla braniti.”

“Torej odklanjate le posredovanje mojega moža. Nisem užaljena. Toda povejte mi, zakaj?”

Etelko je to vprašanje zmedlo, toda kmalu se je zbrala.

“Vaš zaključek ni pravilen. Ne zamerite — razumem, da bi nekatere besede lahko vzbudile tako mnenje, če se sodijo same zase, brez zveze z vsem, o čemer sva govorili. Meni je mučno in boljše bi bilo, da sploh nisva govorili o stvari. Seveda ste mi hoteli izkazati dobroto in sedaj se vam zdim nehvaležna. Ne cenite me tako.”

“Sedaj sem vas užalostila,” je dejala Julka in mehko njenega glasu je bila naravna. “Tega nisem hotela. Ne bojte se, da vas krivo sodim. Ampak v meni so se zbudile misli, ki so sicer nekako v zvezi s tem, kar sva govorili, a vendar neodvisni od vas.”

“Ne razumem . . .”

“Saj ni treba,” je Julka odkimala smeh-

ljaje. “Za vas ni nič hudega v njih. Zame? . . . Pretehtati jih moram sama.”

Gospodinja je vstopila.

“Gospa Lipmanova, vaša loža je izpraznjena. Frizerka je pripravljena.”

Julka je vstala. Pogledala je Etelko.

“Povedati vam moram, da sem imela mačka. To sicer ni nič, da bi se človek bahal . . .”

Beseda se ji je ustavila in Etelka je dejala:

“To se zgodi. Često se zgodi. Neprijetno mora biti, toda če ga človek premaga—”

“Da, to sem hotela reči. Imela sem mačka, resničnega mačka. Najin razgovor ga je pregnal. Torej je bil vendar nekaj vreden, vsaj zame.”

Pustila je pod skodelico lepo napitnico in odšla, da se izroči rokam frizerke na milost in nemilost.

(Dalje prihodnjič)

NAROČNIKOM CANKARJEVEGA GLASNIKA

S to številko pričanja Cankarjev glasnik peto leto svojega obstoja. Za naročnike Cankarjevega glasnika, ki imajo poleg naslova številko 8-41, je to znamenje, da jim je s to številko naročnina potekla. Če je pa številka poleg Vašega naslova manjša in kolikor je manjša, toliko mesecev že dolgujete na naročnini.

Ker Cankarjev glasnik nima finančnih mecenov na svoji strani, da bo mu priskočili na pomoč, kadar se nahaja v denarnih potežkočah, smo primorani, se obrniti s skromno prošnjo do Vas naročnikov, da poravnate naročnino sami, ako pa Vas v kratkem obišče naš zastopnik ali zastopnica, pa plačajte naročnino njemu ali njej. Prosimo Vas, ne odlašajte! Kajti Cankarjev glasnik je v največji meri odvisen od plačanih naročnin. Obnovite naročnino še ta mesec!

Mi Vam bomo zelo hvaležni, če pridobite Cankarjevemu glasniku tudi kakšnega novega naročnika. Nagovorite svoje prijatelje in znance, da se na Cankarjev glasnik naroče!

Torej ne prezrite tega opomina in prošnje. Poravnajte in obnovite naročnino ob prvi priliki! Za uslugo se Vam že v naprej zahvaljujemo.

Uprava “Cankarjevega glasnika.”

NIKAR SAMO STOKATI!

(Nadaljevanje z druge prednaslovne strani)

teh časih tako pode in vsak dan prinaša toliko novega, da se mora spomin na to, kar je bilo, umikati temu, kar se doživlja. Toda večsah se je dobro spomniti. Vse nečloveško divjanje v Šanghaju, v Nankingu in skoraj povsod, kamor so vdrle mikadove čete je le temu bolj zedinilo Kitajce, ki jim je prej narodna sloga bila neznana reč in vsaka bestijalnost je le bolj okrepčala njih voljo za odpor.

Ko se je Francija zgrudila, je usoda najbolj grozeče potrkala na vrata Anglije, a ko se je zdelo, da je vse izgubljeno, so Angleži s svojim umikom iz Dunquerque izvršili čudež, o katerem je svet mislil, da je nemogoč. In ko so začele nemške bombe padati na London, na Coventry, na velika mesta in majhne vasi, na katedrale in tovarne, na domove in bolnice, je morala angleškega ljudstva skočila na najvišjo stopnjo.

Poljska se pogaja z Rusijo zaradi poveljnih uredb. Poljakom je Hitler prisegel uničenje — o, v času, ko je Jugoslavija še bila "varna". Nacisti so storili vse, kar so mogli, da bi se izpolnila "vodnikova" volja. A Poljaki ne verujejo v svoj pogin in se pripravljajo za novo življenje.

Kdo sme trditi, da so Slovenci slabše kovi?

Mi verujemo v duševno moč slovenskega naroda.

S surovo silo se doseže marsikaj, vse pa nikdar ne. Ukazi se lahko izdajajo in v nobeni od nacijev zasedeni deželi jih ne manjka, toda vsa gestapovska moč ne zadostuje, da bi se izvršili tako kakor so bili izdani. Slovenci pa vendar niso najneumnejše pleme v Evropi in modrost nacijskih biričev ni tako neomejena, da se slovenska pamet ne bi mogla kosati z njo.

Ljudstvo, tudi naše, zna ljubiti, zna pa, kadar je treba tudi sovražiti, a od tega ne oslepi. Povsod, kjer gospodujejo, plačujejo naciji ceno za svoje lopovščine; na Češkem in Poljskem, v Norvegiji in Nizozemski, v zasedeni Franciji in v Belgiji je sabotaža, so izgredi in boji, ki kažejo, da se dviga ljudski pogum. Slovenija, ki vidi stalen odpor v drugih delih Jugoslavije ni izjema.

Ne, v teh časih ni treba krokarjev, ki bi

narodu napovedovali smrt. Tisti, ki so tako srečni, da uživajo svobodo, ki je v domovini zatrta, imajo vse drugačne naloge. Usoda Slovencev kakor vseh zaslužjenih narodov je odvisna od rezultata vojne. Če bo nacizem strtl, bodo Slovenci kakor Čehi in Poljaki, kakor Danci in Belgijci, kakor Francozi in Norvežani prosti rajhovega jarma; čim prej se to zgodi, tem bolj bo skrajšano njihovo trpljenje. To je tako jasno in enostavno, da je človeka skoraj sram, zapisati te besede. Ampak treba jih je povedati, kajti ta resnica razodeva našo najvažnejšo nalogo.

Zedinjene države so postale "arzenal demokracije". Anglija potrebuje ameriških letal in tankov, topov in pušk, ladij in olja in Rusija jih potrebuje, da se okrepča obramba na vseh straneh in da se protifašističnim silam omogoči prehod v ofenzivo. Čim boljje more Amerika izvršiti to nalogo, ki jo je prevzela po svoji volji in v spoznanju nevarnosti za demokracijo vsega sveta, tem bolj bo pospešeno prizadevanje aktivnih bojnih sil, tem hitrejša bo zmaga nad fašizmom. Podpirati Zedinjene države pri tem delu z najboljšo voljo in po najboljših močeh je najvažnejša naloga Slovencev, ki dihajo ameriški zrak.

Da naj Slovenci poleg tega goje svoj jezik, je seveda tudi važno. Mi smo edini del našega naroda, ki ima svobodo besede in če je kje treba govoriti za Slovence, mora govoriti naše ljudstvo. Začasno se je Slovenija preselila v Ameriko. Prezreti pa se ne sme, da je to začasno. Za svoje delo imamo kažipot, ki nas ne more prevariti. Boj se vodi za zmago demokracije nad fašizmom, torej je demokracija kažipot. Kar koli storimo, mora biti storjeno v duhu demokracije; če se tega držimo, bomo imeli mirno vest, kadar bo naše delo končano in bo evropska Slovenija sama prevzela svoje delo.

Gmotna pomoč, kolikor je naše tukajšnje ljudstvo premore, bo tedaj Sloveniji omogočila, da bo nekoliko lažje zacelila rane, odstranila razvaline in začela na novo graditi. Ampak v glavnem bodo to storili Slovenci v domovini, ki bodo pokazali svetu, da so jih udarci ranili, a jih niso mogli pobiti.

Mučeniki v nacijskih ječah in koncentracijskih taboriščih, v izgnanstvu in pri prisilnem delu niso izgubili tega upanja. Kolikor je v naših močeh, jim ga moramo okrepiti. Na kakršen koli način je mogoče, jim je treba

povedati, da nacijska mašina ne drvi več z nekdanjo brzino naprej, da so se nemške čete naučile umikanja, da postaja zračna sila zavznikov močnejša, da se krepča odporni duh po vseh deželah, da odhajajo iz Amerike vojne potrebsčine v večjih in večjih množinah in da je končni padec nacizma neizogiben.

Krepilna beseda v teh časih je duši več vredna kot srebro in zlato, več kot žezlo in krona. Če vam silijo solze v oči ob spominu na silno mučeništvo svojih rojakov, obrišite jih, kadar govorite domovini, ki ne sme pozabiti, da se rodi jutro iz vsake noči. Če vas grabi strah, ko padajo mučeniki, preženite ga in spomnite se, da se je iz mučeništva vedno rodilo junaštvo. Če se vam hoče delati tema pred očmi ob povestih krutega trpljenja, odpihnite mrak in spomnite se, da je bila vsa preteklost Slovencev zgodovina trpinov; sedaj se piše najbolj kruto, a zadnje poglavje tega trpljenja. Za njim pride odrešitev in doba lepših dni.

PAVELIČU V ALBUM:

"Zbral in zedinil se bo ves naš narod od Donave do morja, od Triglava do gore Balkana. Jaz verujem, da me je mati rodila in da bom umrl. A laže bom umrl, če bom na smrtni postelji mogel reči, da sem tudi jaz nekoliko pripomogel k temu, da se v eni misli in ljubezni zedini ves naš narod, katerega je toliko sto let vsakršen vrag vlekel na svojo stran, ga opajal s strupom in mržnjo do lastnih bratov, pri tem pa ga davil in skubel."

Radičev "Dom" 1900.

STATEMENT OF THE OWNERSHIP, MANAGEMENT, CIRCULATION, ETC., REQUIRED BY THE ACTS OF CONGRESS OF AUGUST 24, 1912, AND MARCH 3, 1933.

Of Cankarjev Glasnik published monthly, at Cleveland, Ohio, October, 1941.

State of Ohio,)
)ss.
County of Cuyahoga,)

Before me, a Notary Public in and for the State and county aforesaid, personally appeared Mr. Louis Zorko, who, having been duly sworn according to law, deposes and says that he is the business manager of the Cankarjev glasnik and that the following is, to the best of his knowledge and belief, a true statement of the ownership, management (and if a daily paper, the circulation), etc., of the aforesaid publication for the date shown, in the above caption, required by the Act of August

24, 1912, as amended by the Act of March 3, 1933, embodied in section 537, Postal Laws and Regulations, printed on the reverse of this form, to wit:

1. That the names and addresses of the publisher, editor, managing editor, and business managers are:
Publisher Cankar Foundation, Cleveland, Ohio.

Editor Mr. Etbin Kristan, 23 Beech Tree St., Grand Haven, Mich.

Managing Editor: Etbin Kristan.

Business Managers: Louis Zorko, 6411 St. Clair Avenue, Cleveland, Ohio.

2. That the owner is: (If owned by a corporation, its name and address must be stated and also immediately thereunder the names and addresses of stockholders owning or holding one per cent or more of total amount of stock. If not owned by a corporation, the names and addresses of the individual owners must be given. If owned by a firm, company, or other unincorporated concern, its name and address, as well as those of each individual member, must be given.)

Cankar Foundation is an organization operating on non-profit basis.

Frank Cesen, Pres., 19008 Cherokee Avenue, Cleveland, Ohio.

Vatro Grill, Vice President, 6231 St. Clair Avenue, Cleveland, Ohio.

Louis Zorko, Secretary, 6411 St. Clair Avenue, Cleveland, Ohio.

Anton Skapin, Treasurer, 16017 Holmes Avenue, Cleveland, O.

3. That the known bondholders, mortgagees, and other security holders owning or holding 1 per cent or more of total amount of bonds, mortgages, or other securities are: (If there are none, so state.) There are none.

4. That the two paragraphs next above, giving the names of the owners, stockholders, and security holders, if any, contain not only the list of stockholders and security holders as they appear upon the books of the company but also, in cases where the stockholder or security holder appears upon the books of the company as trustee or in any other fiduciary relation, the name of the person or corporation for whom such trustee is acting, is given; also that the said two paragraphs contain statements embracing affiant's full knowledge and belief as to the circumstances and conditions under which stockholders and security holders who do not appear upon the books of the company as trustees, hold stock and securities in a capacity other than that of a bona fide owner; and this affiant has no reason to believe that any other person, association, or corporation has any interest direct or indirect in the said stock, bonds, or other securities than as so stated by him.

5. That the average number of copies of each issue of this publication sold or distributed, through the mails or otherwise, to paid subscribers during the twelve months preceding the date shown above is (This information is required from daily publications only.)

Louis Zorko, Manager.

Sworn to and subscribed before me this 29th day of September, 1941.

John Tavcar, Notary Public.
My commission expires March 4, 1942.